

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКА НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ
МІСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА**

О.Є. Власова

КОНСПЕКТ ЛЕКЦІЙ

з дисципліни

«ОБЛІК ЦІННИХ ПАПЕРІВ»

(для студентів 5 курсу денної і заочної форм навчання
напряму підготовки 6.030509 «Облік і аудит»,
0501 – «Економіка і підприємництво», спеціальності «Облік і аудит»)

Харків ХНАМГ 2010

Автор: О.Є Власова

Рецензент: М.Ю. Карпушенко

*Рекомендовано кафедрою “Обліку та аудиту”,
(протокол № 3 від 09.10.2009 р.)*

Власова О.Є

Конспект лекцій з дисципліни «Облік цінних паперів» (для студентів 5 курсу денної і заочної форм навчання напрямку підготовки 6.030509 «Облік і аудит», 0501 – «Економіка і підприємництво», спеціальності «Облік і аудит») / О.Є. Власова; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. – Х. - ХНАМГ –2010. – 94 с.

Розглядаються основні види цінних паперів, зокрема акцій, облігацій, векселів тощо, що обертаються на території України, система регулювання ринку цінних паперів в Україні та його національні особливості, порядок емісії і розкриття інформації.

Розкриваються питання бухгалтерського та податкового обліку різних видів цінних паперів та операцій з ними на підприємствах України.

Рекомендовано для студентів спеціальності «Облік і аудит» денної та заочної форми навчання.

© Власова О.Є., 2010

© ХНАМГ, 2010

ЗМІСТ

Вступ.....	5
Тематичний план навчальної дисципліни.....	6
Змістовний модуль 1. Загальна економіко-правова характеристика фондового ринку. Акції підприємства та умови їх випуску.....	7
Тема 1. Місце цінних паперів в діяльності господарюючих суб'єктів....	7
1.1. Види цінних паперів і їх основні характеристики.....	7
1.2. Особливості розміщення і обігу цінних паперів.....	12
1.3. Придбання і реалізація прав на цінні папери.....	13
1.4. Цінні папери як інвестиційний інструмент.....	15
Питання для контролю знань.....	17
Тема 2. Загальні принципи фінансового та податкового обліку акцій господарських товариств.....	18
2.1. Природа акцій як різновиду цінних паперів.....	18
2.2. Загальні принципи бухгалтерського обліку акцій.....	20
2.3. Особливості податкового обліку наявності і руху акцій.....	26
Питання для контролю знань.....	27
Змістовний модуль 2. Облігації підприємства та їх облік. Обіг векселів. Особливості організації фінансового обліку інших видів цінних паперів на підприємствах України.....	28
Тема 3. Особливості обліку облігацій	28
3.1 Загальні принципи обігу облігацій в Україні.....	28
3.2 Особливості бухгалтерського обліку наявності та руху облігацій... ..	32
3.2.1 Бухгалтерський облік у інвестора.....	32
3.2.2 Облік облігацій на балансі емітента.....	37
3.3 Податковий облік облігацій.....	39
3.3.1. Податковий облік придбання облігацій.....	39
3.3.2. Податковий облік відсотків по облігаціях.....	40
Питання для контролю знань.....	41
Тема 4. Особливості застосування векселів в господарській діяльності підприємств та їх облік.....	42
4.1. Вексель: його види та властивості. правові аспекти вексельного обігу в Україні.....	42
4.2. Індосамент векселя.....	47
4.3. Особливості бухгалтерського обліку операцій з векселями.....	49
4.3.1. Облік видачі векселів.....	49
4.3.2. Бухгалтерський облік індосаменту векселів.....	53
4.3.3. Бухгалтерський облік погашення векселів.....	54
4.3.4. Бухгалтерський облік викупу векселя за ціною нижче за номінальну вартість.....	54
4.4. Особливості оподаткування операцій з векселями.....	55
Питання для контролю знань.....	57

Тема 5. Облік іпотечних цінних паперів та інститутів спільного інвестуванні (ICI).....	58
5.1 Загальні правила організації роботи ICI та обліку цінних паперів...	58
5.1.1 Загальні правила організації роботи ICI.....	58
5.1.2 Організація бухгалтерського обліку цінних паперів ICI (інвестиційних сертифікатів).....	62
5.1.3 Організація податкового обліку інвестиційних сертифікатів...	62
5.2 Сутність та особливості організації обліку іпотечних цінних паперів..	63
5.2.1 Загальні правила обігу іпотечних цінних паперів.....	63
5.2.2 Облік у власників іпотечних цінних паперів (іпотечних облігацій і іпотечних сертифікатів).....	65
Питання для контролю знань.....	67
Тема 6. Особливості відображення в фінансовій звітності операцій з цінними паперами.....	68
6.1 Баланс як джерело достовірної інформації про акціонерний капітал.....	68
6.2. Відображення в фінансовій звітності операцій показників прибутковості акцій.....	70
6.3 Особливості визнання та відображення в бухгалтерському обліку фінансових інструментів.....	74
6.4 Облік операцій з інструментами власного капіталу та відображення в фінансовій звітності.....	84
Список літератури.....	90
Додатки.....	92

ВСТУП

Навчальну дисципліну «Облік цінних паперів» віднесено до групи вибіркових дисциплін циклу професійно підготовки спеціалістів за спеціальністю – 7.050106 «Облік і аудит». Вона є невід’ємною частиною циклу економічних дисциплін, необхідних робітникам бухгалтерських підрозділів корпоративних підприємств, зокрема акціонерних товариств, а також інших українських підприємств, які застосовують у своїй господарській діяльності різні види цінних паперів (облігацій, векселів, сертифікатів тощо). Програму навчальної дисципліни розроблено у відповідності до вимог галузевого стандарту вищої освіти на базі освітньо-професійної програми підготовки спеціаліста.

Мета дисципліни – оволодіння знаннями щодо організації фінансового та податкового обліку цінних паперів, які є специфічним видом активів (майна) підприємства та які обертаються на фондовому ринку.

Для досягнення мети поставлені такі основні завдання:

- вивчення основних законодавчих та нормативних актів, які регламентують питання обертання цінних паперів в Україні та їх відображення в обліку;
- розглянути особливості випуску та обігу акцій господарюючих суб’єктів;
- ознайомитися з особливостями обліку емісії та обігу облігацій;
- вивчення та характеристика загальних вимог обертання інших видів цінних паперів, які застосовуються в господарському обороті України;
- ознайомлення з порядком відображення в звітності підприємств операцій з цінними паперами.

Предметом навчальної дисципліни є технологія обліку сегмента фінансового ринку як багатофункціональної системи, фінансових послуг, суб’єктів та функції фінансового ринку.

З метою найкращого засвоєння навчального матеріалу дисципліни студенти повинні до його початку опанувати знання й навички в галузі загальної економічної теорії, фінансів, макро- та мікроекономіки, економіки підприємств, теорії бухгалтерського обліку, фінансового обліку 1 та 2, управлінського та податкового обліку, біржової діяльності, а також простежити вплив економічних важелів державного управління економікою на основні фінансово-економічних показників роботи підприємств та їх фінансового стану.

В результаті вивчення дисципліни спеціаліст повинен:

- знати особливості бухгалтерського та податкового обліку операцій з різними видами цінних паперів різних категорій учасників ринку цінних паперів;
- вміти відображати операції з цінними паперами окремими бухгалтерськими записами та розраховувати податковий результат таких операцій;
- мати уявлення про особливості відображення операцій з цінними паперами у фінансовій та податковій звітності.

ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

З самого початку вивчення дисципліни кожен студент має бути ознайомлений як з програмою дисципліни та формами організації навчання, так і зі структурою, змістом та обсягом кожного з її навчальних модулів, а також усіма видами контролю та методикою оцінювання навчальної роботи. Навчальний процес здійснюється у таких формах: лекційні, семінарські та практичні заняття, виконання індивідуального завдання, самостійна робота студентів, контрольні заходи. Тематичний план даної дисципліни складається з двох модулів (табл. 1).

Таблиця 1.- Структура залікового кредиту навчальної дисципліни

Модулі (семестри) та змістові модулі	Форми навчання	Всього, кредит/годин	Форми навчальної роботи			
			Лекц.	Сем., Пр.	Лаб.	СРС
Модуль. «Облік цінних паперів»	денна	2,0 / 72	12	12	–	48
	заочна	2,0 / 72	6	4		62
ЗМ 1 Загальна економіко-правова характеристика фондового ринку. Акції підприємства та умови їх випуску	денна	1,0 / 36,0	4	4		28
	заочна	1,0 / 36,0	2	2		32
ЗМ 2 Облігації підприємства та їх облік. Обіг векселів, а також особливості організації фінансового обліку інших видів цінних паперів на підприємствах України	денна	1,0 / 36,0	8	8		20
	заочна	1,0 / 36,0	4	2		30

Таблиця 2.- Розподіл часу лекційного курсу за модулями і змістовими модулями та форми навчальної роботи студента

Зміст	Кількість годин	
	7.050106 ОіА	
	денне навчання	заочне навчання
ЗМ 1. Загальна економіко-правова характеристика фондового ринку. Акції підприємства та умови їх випуску	4	4
Тема 1. Місце цінних паперів в діяльності господарюючих суб'єктів	2	2
Тема 2. Загальні принципи фінансового та податкового обліку акцій господарських товариств	2	2
ЗМ 2. Облігації підприємства та їх облік. Обіг векселів, а також особливості організації фінансового обліку інших видів цінних паперів на підприємствах України	8	4
Тема 3. Особливості обліку облігацій	2	2
Тема 4. Особливості застосування векселів в господарській діяльності підприємств та їх облік	2	2
Тема 5. Облік цінних паперів інститутів спільного інвестуванні (ІСІ) та іпотечних цінних паперів	2	
Тема 6. Особливості відображення в фінансовій звітності операцій з цінними паперами	2	
Разом	12	8

Змістовний модуль 1.
ЗАГАЛЬНА ЕКОНОМІКО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА
ФОНДОВОГО РИНКУ. АКЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА
ТА УМОВИ ЇХ ВИПУСКУ

Тема 1. МІСЦЕ ЦІННИХ ПАПЕРІВ В ДІЯЛЬНОСТІ
ГОСПОДАРЮЮЧИХ СУБ'ЄКТІВ

План

- 1.1. Види цінних паперів та їх основні характеристики.
- 1.2. Особливості розміщення і обігу цінних паперів.
- 1.3. Придбання і реалізація прав на цінні папери.
- 1.4. Цінні папери як інвестиційний інструмент.

1.1. Види цінних паперів та їх основні характеристики

Цінним папером є документ встановленої форми з відповідними реквізитами, який засвідчує грошове або інше майнове право і визначає взаємини між особою, що розмістила (що видав) його, і власником і передбачає виконання зобов'язань згідно умовам його розміщення, а також можливість передачі прав, що витікають з даного документа, іншим особам.

Основними нормативними документами, які регулюють порядок обертання і обліку цінних паперів є:

- Закон України «Про цінні папери і фондовий ринок» № 3480-IV від 23.02.2006 р. (далі – ЗУ «Про цінні папери»);
- Цивільний кодекс України;
- Господарський кодекс України.
- Закон України «Про оподаткування прибутку підприємств» у редакції № 283/97-ВР від 22.05.1997 р.
- Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 12 "Фінансові інвестиції", затверджений наказом МФУ від 26.04.2000 р. № 91;
- Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти», затверджений Наказом МФУ від 30.11.2001р. № 559.

Цінні папери є специфічним видом майна підприємства, оскільки мають подвійну правову природу:

- з одного боку - цінні папери є майном (активами) підприємства;
- з іншого - ними затверджуються майнові права суб'єкта господарювання по відношенню до зобов'язаної по цінному паперу особи в частині права вимоги по виконання зобов'язань, що витікають з умов розміщення (видачі) цінних паперів.

Наприклад, Іванов В.М. продав ТОВ «Надія» 1000 акцій ВАТ «Ромашка» за номінальною вартістю 1 грн. кожна на загальну суму 1000 грн. В результаті операції з купівлі-продажу акцій право власності на вказані акції перейшло від Іванова В.М. до ТОВ «Надія», яке в результаті такого переходу стало акціонером ВАТ «Ромашка», брало участь в загальних зборах акціонерів ВАТ «Ромашка», а за наслідками фінансового року отримало дивіденди у розмірі 80 грн. В результаті підписання угоди ТОВ «Надія» реалізувало свої права по цінному паперу через участь в управлінні ВАТ «Ромашка» і отримання дивідендів.

Основною функцією обігу цінних паперів є перерозподіл фінансових ресурсів - від осіб, що мають їх надлишок (інвесторів), до осіб, що потребують їх залучення (емітентів цінних паперів). При цьому шляхом придбання і/або відчуження цінних паперів інвестор має на меті отримати прибуток від здійснення інвестиційної діяльності.

Важливим моментом при придбанні цінних паперів для інвестора є аналіз *основні характеристик цінного паперу*. Тільки в тому разі якщо характеристики цінних паперів задовольнятимуть певні потреби інвестора, є сенс купувати цей цінний папір.

До основних характеристик цінного паперу, на які необхідно звернути увагу при її придбанні, відносяться:

термін обертання. Є безстрокові цінні папери (наприклад, акції) і термінові (як правило, цінні папери, що опосередковують відносини позики - облігації, векселі, казначейські зобов'язання і ін.). При цьому термінові цінні папери можуть бути короткостроковими (до 1 року), середньостроковими (від 1 до 5 років) і довгостроковими (від 5 до 10 і більше років);

ліквідність цінних паперів - здатність цінного паперу швидко перетворюватися на наявні засоби без значних витрат. Ліквідність цінних паперів в першу чергу пов'язана з фактом їх обертання на ринку, причому чим вище ранг ринку, тим, як правило, більше ліквідність цінного паперу. Разом з тим на ліквідність цінних паперів, що обертаються на ринку, впливають вигляд і категорія таких цінних паперів (так, акції вважаються менш ліквідними, чим облігації, довгострокові цінні папери – є менш ліквідними, чим короткострокові, корпоративні цінні папери - менш ліквідними, чим державні);

прибутковість цінного паперу. Є два основні види доходу по цінному паперу - дохід від володіння (виникає внаслідок реалізації певних зобов'язальних прав і полягає в отриманні процентних і дивідендних виплат по

цінному паперу) і дохід від перепродажу цінного паперу на вторинному ринку (виникає внаслідок реалізації певних майнових прав на продаж).

механізм оподаткування доходів від володіння і/або перепродажу того чи іншого цінного паперу. Він залежить від виду цінного паперу і операцій з ним. Наприклад, виплата дивідендів передбачає сплату емітентом податку на прибуток по ставці 25 %, при цьому інвестор ніяких додаткових податків і зборів не сплачує. Продаж цінного паперу передбачає обкладення фінансового результату, тобто різниці між доходом від продажу і витратами у зв'язку з придбанням, відповідними податками.

Цінні папери як будь-який вид активів володіє рядок обов'язкових ознак:

- ⌞ цінним папером є документом встановленої форми;
- ⌞ такий документ повинен містити встановлені законом реквізити;
- ⌞ такий документ повинен засвідчувати грошове або інше майнове право, яке визначає взаємини між особою, що розмістила або видала його, і власником;
- ⌞ такий документ повинен передбачати виконання зобов'язань згідно умовам його розміщення (видачі);
- ⌞ цінний папір повинен передбачати можливість передачі прав, що витікають з нього, іншим особам.

Цінні папери можуть бути класифіковані по ряду ознак:

1) залежно від показника, в якому виражені цінні папери:

- ⌞ цінні папери, виражені у валюті України;
- ⌞ цінні папери, виражені в іноземній валюті;
- ⌞ цінні папери, виражені в банківських металах (золото, срібло, платина, метали платинової групи, доведені до найвищих проб відповідно до світових стандартів).

2) залежно від об'єму прав власника цінного паперу:

- ⌞ пайові цінні папери;
- ⌞ боргові цінні папери;
- ⌞ похідні цінні папери;
- ⌞ товаророзпорядчі цінні папери.
- ⌞ іпотечні цінні папери;
- ⌞ приватизаційні цінні папери.

Пайовими цінними паперами є цінні папери, що засвідчують участь їх власника в статутному капіталі (окрім інвестиційних сертифікатів), що надають власникові право на участь в управлінні емітентом і отримання частини прибутку, зокрема у вигляді дивідендів і частини майна при ліквідації емітента.

До пайових цінних паперів відносяться акції та інвестиційні сертифікати.

Під *борговими цінними паперами* розуміють цінні папери, що засвідчують відносини позики і що передбачають зобов'язання емітента сплатити в певний термін грошові кошти відповідно до зобов'язання.

До боргових цінних паперів відносяться облігації підприємств, державні облігації України, облігації місцевих позик, казначейські зобов'язання України, ощадні (депозитні) сертифікати і векселі.

При цьому вексель містить як ознаки боргових цінних паперів, так й ознаки так званих розрахункових цінних паперів.

Іпотечними цінними паперами називаються цінні папери, випуск яких забезпечений іпотечним покриттям (іпотечним пулом) і які засвідчують право власників на отримання від емітента належних ним коштів.

До іпотечних цінних паперів відносяться іпотечні облігації, іпотечні сертифікати, застави, сертифікати фондів операцій з нерухомістю.

Під *приватизаційними цінними паперами* розуміються цінні папери, що засвідчують право власника на безкоштовне отримання в процесі приватизації частки майна державних підприємств, державного житлового фонду, земельного фонду. Приватизаційні цінні папери набули широке розповсюдження в 90-х роках минулого століття, коли відбувалася масова приватизація державного майна. Тепер їх обіг в Україні практично припинився.

Похідними цінними паперами називаються цінні папери, механізм випуску і обертання яких пов'язаний з правом на придбання або продаж протягом терміну, встановленого договором, цінних паперів, інших фінансових і (або) товарних ресурсів.

У даний час до похідних цінних паперів віднесені стандартизовані термінові договори: ф'ючерси і опціони. Особливістю похідних цінних паперів є відсутність у них механізму розміщення і обертання, оскільки ф'ючерси і опціони як стандартизовані термінові угоди не розміщуються, не випускаються і не видаються, а підписуються, оскільки вони є договорами.

Товаророзпорядчими цінними паперами визнаються цінні папери, що надають їх утримувачу право на розпорядження майном, вказаним в цих документах. До них відносяться складські свідоцтва і коносаменти.

3) цінні папери за видами розділяються на:

- ⌊ акції;
- ⌊ облігації підприємств;

- ⌞ облігації місцевих позик;
- ⌞ державні облігації України;
- ⌞ казначейські зобов'язання України;
- ⌞ інвестиційні сертифікати;
- ⌞ ощадні (депозитні) сертифікати;
- ⌞ векселі;
- ⌞ застави:
- ⌞ іпотечні сертифікати;
- ⌞ іпотечні облігації;
- ⌞ сертифікати ФОН

4) залежно від форми представлення, цінні папери розділяються на:

- ⌞ випущені в документарній формі.;
- ⌞ випущені в бездокументній формі.

Документарною формою цінного паперу визнається сертифікат цінного паперу, що містить реквізити, емітованого цінного паперу, дані про кількість цінних паперів і що засвідчує сукупність прав, наданих цим цінним папером.

Бездокументною формою цінного паперу визначається здійснення храни- телем облікового запису, що є підтвердженням права власності на цінний папір.

4) залежно від форми випуску цінні папери розділяються на:

⌞ *цінні папери на пред'явника* – де не вказується особа, якій належать цінні папери, і засвідчені ними права - вони належать пред'явникові таких цінних паперів, тобто будь-якій особі, що є їх добросовісним набувальником;

⌞ *іменні цінні папери* - вказується власник, при цьому права, засвідчені таким цінним папером, належать вказаній в ній особі;

⌞ *ордерні цінні папери* - містять вказівку на власника такого цінного паперу, проте такі цінні папери відрізняються від іменних тим, що разом з найменуванням першого набувальника в ній міститься вказівка на можливість визначення першим набувальником суб'єкта права по паперу. Класичним прикладом є векселі.

4) Залежно від порядку розміщення (видачі) цінні папери поділяються на:

- ⌞ емісійні;
- ⌞ неемісійні

Емісійними цінними паперами є цінні папери, що засвідчують рівні права їх власників в межах одного випуску відносно емітента, тобто особи, що бере на себе відповідні зобов'язання (акції, облігації підприємств, облігації місцевих

позик, державні облігації України, іпотечні сертифікати, іпотечні облігації, сертифікати ФОН, інвестиційні сертифікати, казначейські зобов'язання України).

До *неемісійних цінних паперів* відносяться цінні папери, не включені в перелік емісійних цінних паперів (ощадні (депозитні) сертифікати, векселі, застави, складські свідоцтва і коносаменти).

1.2. Особливості розміщення і обертання цінних паперів

Весь процес руху цінні папери від емітента до інвесторів можна розділити на три етапи:

1 Етап - Випуск (видача) цінних паперів.

Видача цінного паперу - передача першому власникові неемісійного цінного паперу особою, яка його склала.

При видачі цінного паперу необхідно перш за все звертати увагу на правильність і повноту заповнення реквізитів цінного паперу. Наслідком недотримання форми цінного паперу може бути визнання судом вказаного документа як того, що не має сили цінного паперу. Це не означає, що сам документ не дійсний, а свідчить про те, що даний документ не є цінним папером і, відповідно, знижується «цінність» документа: перший власник позбавляється можливості відчужувати документ, а також втрачає інші вигоди, що витікають з права власності на цінний папір.

2 Етап - Розміщення цінних паперів

Розміщення цінних паперів - це відчуження цінних паперів емітентом або андерайтером шляхом укладення цивільно-правового договору з першим власником.

Андерайтер - торговець цінними паперами, який здійснює розміщення (підписку, продаж) цінних паперів від імені та за рахунок емітента.

Розміщення емісійних цінних паперів вимагає від емітента здійснення ряду дій, пов'язаних з реєстрацією випуску цінних паперів в Державній комісії з цінних паперів і фондового ринку (далі - ДКЦПФР), і отримання свідоцтва про таку реєстрацію.

Якщо для того, щоб мати можливість передати першому власникові неемісійний цінний папір, досить вказати необхідні реквізити (для векселів - заповнити вексельний бланк), то для можливості відчуження емісійного цінного паперу емітенту необхідно спочатку зареєструвати випуск цінних паперів в ДКЦПФР.

Закон про цінні папери залежно від способу первинного відчуження розділяє розміщення цінних паперів на два способи:

– *Закрите (приватне) розміщення цінних паперів* - це розміщення цінних паперів шляхом безпосередньої пропозиції цінних паперів заздалегідь певному колу осіб.

Наприклад, переважне право мають акціонери закритого акціонерного товариства на придбання акцій, які продаються іншими акціонерами такого товариства. Якщо ж вони відмовляються, то третя особа, яка не входила в круг акціонерів може придбати право власності на такі акції.

– *Відкрите (публічне) розміщення цінних паперів* - це їх відчуження на підставі публікації в засобах масової інформації або оголошення будь-яким іншим способом повідомлення про продаж цінних паперів, зверненого до заздалегідь не певної кількості осіб.

Кількість відкрито (публічно) розміщених цінних паперів не повинна перевищувати кількості цінних паперів, визначеної в проспекті їх емісії. Разом з тим фактично розміщених цінних паперів може бути менше, ніж кількість цінних паперів, визначена в проспекті їх емісії.

Відкрите розміщення цінних паперів може здійснюватися самим емітентом, а також через андерайтера, з яким підписується договір про андерайтинг, який є професійною діяльністю з торгівлі цінними паперами.

3 Етап - Обертання цінних паперів.

Обертання цінних паперів - це здійснення операцій, пов'язаних з переходом прав власності на цінні папери і прав по цінних паперах, за винятком договорів, що укладаються при розміщенні цінних паперів.

Обертання цінних паперів можливе на підставі договорів купівлі-продажу цінних паперів, міни, дарування тощо.

1.3. Придбання і реалізація прав на цінні папери

При веденні обліку цінних паперів важливе значення має правильність визначення моменту виникнення права власності на таке майно. Оскільки в цінному папері з'єднуються право на цінний папір і права по цінному паперу, то необхідно в обліку визначати моменти виникнення і реалізації інвестором таких речових і зобов'язальних прав.

Згідно ст. 194 Цивільного кодексу України і ст. 4 ЗУ «Про цінні папери»:

– при виникненні у особи права власності на цінний папір у нього одночасно виникають і має рацію, засвідчені таким цінним папером.

– при передачі права власності на цінний папір неможливо передати тільки їх частину до нового власника переходять всі права по цінному паперу в сукупності.

Існують ряд особливостей переходу права на цінні папери залежно від їх вигляду:

Таблиця 1.1. Моменти придбання і реалізації речових і зобов'язальних прав по цінних паперах.

Цінні папери	Момент виникнення речових і зобов'язальних прав по цінних паперах	Момент реалізації речових і зобов'язальних прав по цінних паперах
На пред'явника	Вручення (передача, постачання) цінних паперів	Вручення (передача, постачання) цінних паперів
Обезрушені ¹	Зарахування цінних паперів на рахунок нового власника у	Зарахування цінних паперів на рахунок нового власника у хранителя
Іменні, випущені в документарній формі (крім акцій)	Передача таких цінних паперів (якщо інше не встановлене договором відчуження цінних	Внесення змін до реєстру власників іменних цінних паперів
Іменні документарні акції ЗАТ	Нотаріальне посвідчення договору відчуження акцій	
Іменні, випущені в бездокументній формі	Зарахування цінних паперів на рахунок нового власника у хранителя	Зарахування цінних паперів на рахунок нового власника у хранителя
Ордерні	Здійснення індосаменту	Здійснення індосаменту

Наприклад, право власності на цінний папір на пред'явника і права по ньому виникають з моменту вручення (передачі, постачання) такого цінного паперу відчужувачем набувальнику. Особа, зобов'язана по цінному паперу на пред'явника, повинна здійснити виконання своїх зобов'язань щодо будь-якій особи, яка пред'являє йому сертифікат такого цінного паперу. Таким чином для таких цінних паперів момент придбання права власності на цінний папір і права його реалізації співпадає.

Проте, це стосується не всіх видів цінних паперів. Наприклад, дата придбання права на акції не є моментом отримання права на дивіденди.

Приклад, Іванов А.Г. у вересні 2009 року продав акції ВАТ, що належать йому, «Сонечко» Сидорову М.Н. При цьому поміщений договір купівлі-продажу за номіналом, який відповідно до вимог ЦКУ нотаріально засвідчений. Придбання Сидоровим М.Н. права власності на акції не означає, що він може претендувати на повну суму дивідендів, нарахованих за підсумками 2009 року. Йому належить тільки та сума, яка доводиться на період володіння акцій в 2009 році, а решта суми перераховується Іванову А.Г.

¹ Обезрушення цінних паперів - це переведення цінних паперів, що випущені в документарній формі, в бездокументну форму шляхом депонування сертифікатів в сховищах хранителя цінних паперів і/або депозитарію з метою забезпечення подальшого їх обертання у вигляді облікових записів на рахунках хранителя цінних паперів і/або депозитарію.

1.4. Цінні папери як інвестиційний інструмент

Загальновідомо, що одним із способів примноження вже наявних цінностей є їх інвестування.

Інвестиціями є всі види майнових і інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (дохід) або досягається соціальний ефект.

То, в що вкладаються інвестиції називаються *об'єктами інвестиційної діяльності*, якими серед іншого можуть бути і цінні папери. Проте не всі види цінних паперів можуть виступати як об'єкти інвестицій.

Об'єктом інвестицій можуть виступати цінні папери, які володіють наступними ознаками:

- цінний папір повинен отримуватися за рахунок вкладення майнової або інтелектуальної цінності в таке придбання, тобто за цінний папір необхідно розрахуватися яким-небудь майном (грошима, товаром) або інтелектуальною вартістю (наприклад, внести до статутного капіталу акціонерного товариства який-небудь патент);

- цінності, що передаються як оплата цінного паперу, повинні бути вкладені в об'єкти підприємницької (наприклад, господарське товариство) або іншої діяльності (наприклад, державні облігації України, отримані кошти від випуску яких потраплять до державного бюджету країни);

- інвестиція в цінний папір повинна мати на меті досягнення результату у вигляді створеного прибутку (наприклад, отримання дивідендів на акції) або досягнення іншого соціального ефекту (отримання права придбання товару або послуг за вигіднішою ціною, як це можливо у випадку з цільовими облігаціями).

Виходячи з встановлених ознак цінними паперами, які не можуть виступати як об'єкти інвестицій є:

- *застави*, оскільки вони тільки засвідчують безумовне право її власника на отримання від боржника виконання за основним зобов'язанням і надає право у разі невиконання зобов'язання обернути стягнення на предмет іпотеки;

- *приватизаційні цінні папери*, оскільки вони лише засвідчують право власника на безкоштовне отримання в процесі приватизації частки майна державних підприємств, державного житлового фонду, земельного фонду;

- *похідні цінні папери*, оскільки їх звернення пов'язане із здійсненням господарською діяльністю суб'єктів в частині придбання або продажу протягом

терміну, визначеного договором або контрактом, цінних паперів і фінансових і/або товарних ресурсів.

– *товаророзпорядчі цінні папери*, оскільки дають право їх власникові розпоряджатися тільки вказаному в них майном.

Решта видів цінних паперів може виступати об'єктами інвестування, мета якого може бути різною (табл. 1.2).

Таблиця 1.2. Аналіз цінних паперів як об'єктів інвестування.

№ п/п	Вид цінних паперів	Мета реалізації інвестиційної діяльності
Пайові цінні папери		
1.	Акція	Отримання інвестором наступних прав: <ul style="list-style-type: none"> • права на отримання частини прибутку акціонерного суспільства у вигляді дивідендів; • права на отримання частини майна акціонерного товариства у разі його ліквідації; • права на управління акціонерним товариством; • немайнових прав (прав акціонера отримувати інформацію, що стосується діяльності акціонерного товариства, або переважне право на придбання додатково випущених акцій).
2.	Інвестиційні сертифікати	Отримання прибутку: <ul style="list-style-type: none"> • у вигляді дивідендів; • у вигляді частини майна при ліквідації інститутів спільного інвестування (ІСІ)
Боргові цінні папери		
3.	Облігація	Отримання: <ul style="list-style-type: none"> • доходу у вигляді відсотків, що нараховуються протягом терміну обігу облігації, товару і/або послуги, оскільки їх ціна на момент погашення облігації зазвичай більше, ніж сума грошових коштів, які витрачені на придбання облігації); • різниці між ціною придбання і номінальною вартістю
4.	Ощадні (депозитні) сертифікати	Отримання: <ul style="list-style-type: none"> • дисконтних доходів; • відсотка, що нараховується на номінальну вартість і виплачуваного при пред'явленні сертифікату в банк, що емітував його
5.	Векселі	Представляє інвестиційну цінність тільки на вторинному ринку. Отримання доходу у вигляді: <ul style="list-style-type: none"> • дисконту при перепродажі векселів; • відсотка (тільки для процентних векселів); • того та іншого разом.
Іпотечні цінні папери		
6.	Іпотечні облігації	Отримання іпотечного покриття, тобто забезпечення майна, наданого в іпотеку (застава)
7.	Іпотечні сертифікати	Отримання частки в платежах по іпотечних активах, яка покриває інвестовані засоби і очікуваний дохід
8.	Сертифікати фондів операцій з нерухомістю	Отримання доходу в грошовій формі в сумі, відповідній частині чистих активів фондів операцій з нерухомістю (ФОН), що відповідає кількості сертифікатів, що належить власнику у ФОН.

Питання для контролю знань

1. Визначите місце ринку цінних паперів у фінансовому ринку України.
2. Назвіть відмінності між фондовим ринком та ринком цінних паперів, між ринком капіталів і грошовим ринком цінних паперів.
3. Назвіть мету, з якою виходять на ринок цінних паперів різні його учасники: емітенти, інвестори, держава, професійні учасники, або здійснюють інші господарські операції з цінними операціями.
4. Визначте основні законодавчі акти, що регулюють порядок обертання цінних паперів на Україні.
5. Дайте визначення цінного паперу, наведене законодавстві України.
Про посвідчення яких прав тут йдеться мова ?
6. Які види цінних паперів можуть обертатися в Україні ?
7. Назвіть основні ознаки цінного паперу.
8. Назвіть основні характеристики цінних паперів як різновиду майна, яким може володіти суб'єкти господарювання.
9. Наведіть основні класифікаційні ознаки групування цінних паперів.
10. Дайте загальну характеристику пайові цінних паперів.
11. У чому особливості випуску та обертання боргових цінних паперів ?
12. Дайте характеристику іпотечних та приватизаційних цінних паперів.
13. У чому відмінності видів основних цінних паперів від похідних ?
14. Дайте поняття емісійного цінного паперу. Про сукупність яких прав йдеться мова в даному визначенні ?
15. Як здійснюється передача іменних паперів ? Пред'явницьких? Ордерних?
16. Назвіть дві форми випуску емісійних цінних паперів ?
17. Як здійснюється перехід прав власності на цінний папір ?
18. Охарактеризуйте особливості розміщення і обертання цінних паперів.
19. Дайте поняття доходу і прибутковості по цінних паперах, поточного й кінцевого доходу, поточної і кінцевої прибутковості.
20. Дайте характеристику основних способів використання цінних паперів як об'єктів інвестування.
21. Яку мету можуть мати суб'єкти господарювання при вкладанні грошових коштів в пайові цінні папери ?
22. Охарактеризуйте боргові та іпотечні цінні папери як об'єкт інвестування.

ТЕМА 2. ЗАГАЛЬНІ ПРИНЦИПИ ФІНАНСОВОГО ТА ПОДАТКОВОГО ОБЛІКУ АКЦІЙ ГОСПОДАРСЬКИХ ТОВАРИСТВ

План

- 2.1. Природа акцій як різновиду цінних паперів
- 2.2. Загальні принципи бухгалтерського обліку акцій.
- 2.3. Особливості податкового обліку наявності та руху акцій.

2.1. Природа акцій як різновиду цінних паперів

Основним нормативним документом, що регулює порядок емісії та руху акцій як різновиду цінних паперів є Закон України «Про цінні папери і фондовий ринок».

Згідно з ним *акція* - це іменний цінний папір, що засвідчує майнові права її власника (акціонера), що стосуються акціонерного товариства, включаючи право на отримання частини прибутку акціонерного товариства у вигляді дивідендів і право на отримання частини майна акціонерного товариства у разі його ліквідації, право на управління акціонерним товариством, а також немайнові права (до немайнових прав можна віднести, наприклад, право акціонера отримувати інформацію, що стосується діяльності акціонерних товариств, або переважне право на придбання додаткового випуску акцій), передбачені Цивільним кодексом України і законом, регулюючим питання створення, діяльності і припинення акціонерних суспільств.

Згідно з ЗУ «Про цінні папери» характерними рисами акцій є:

- а) Акції повинні бути тільки іменними;
- б) Акції можуть випускатися в документарній (паперовою) або в бездокументарній формі (у вигляді облікового електронного запису).

При документарній формі випуску акцій акціонерам повинні видаватися сертифікат акції - документ, що засвідчує право власності на цю акцію.

При бездокументарній формі випуску акцій – акціонерне товариство зобов'язане оформити глобальний сертифікат випуску акцій і депонувати його в депозитарії;

- в) Акції повинні мати номінальну вартість, встановлену в національній валюті, але не нижче за одну копійку;
- г) Акції можуть бути простими і привілейованими.

Привілейовані акції надають їх власникам переважні в порівнянні з власниками простих акцій права на отримання частини прибутку АТ у вигляді дивідендів і на отримання частини майна АТ у разі його ліквідації, а також можуть надавати права на участь в управлінні АТ, але тільки у випадках, передбачених статутом.

д) Власником акції (акціонером) може бути будь-яка юридична особа (підприємство, установа або організація) або фізична особа, незалежно від того, чи є воно резидентом України чи ні.

Придбання акції на етапі емісії означає, що інвестор бере участь у формуванні статутного капіталу (фонду) акціонерного товариства.

Внеском в статутний капітал можуть бути гроші (у національній або іноземній валюті), цінні папери, інше майно (нерухомість, устаткування, матеріали), майнові або інші відчужувані права, що мають грошову оцінку. Активи, які вносяться до статутного капіталу (фонд), повинні бути оцінені (або на умовах, визначених загальними зборами акціонерів, або незалежним суб'єктом оцінної діяльності, який отримав сертифікат оцінної діяльності).

Після того, як проведена державна реєстрація акціонерного товариства, яка неможлива без звіту про проведення підписки на акції, засвідченого ДКЦПФР майно і немайнові права переходять у власність акціонерного товариства.

У акціонера залишаються у власності тільки акції, що засвідчують його майнові і немайнові права відносно акціонерного товариства, яке емітувало ці акції (права по цінному паперу). З акціями, що належать йому, акціонер має право робити все, що не заборонене законодавством (продати, обміняти, подарувати, заповідати і т.п.). Всі ці операції відбуваються на вторинному ринку цінних паперів.

Частка кожного акціонера в статутному капіталі (фонді) акціонерного товариства залежно від кількості акцій, що належать йому. Проте частка може бути змінена у разі проведення додаткової емісії акцій акціонерного товариства, яка проводиться в цілях введення нового акціонера або залучення додаткових коштів.

З метою ведення податкового і бухгалтерського обліку операцій з акціями (емісія, звернення і ліквідація) важливими є наступні моменти:

1. Акція - інструмент власності і вона відноситься до пайових цінних паперів.

2. Номінальна вартість кожної акції дорівнює вартості частки в статутному капіталі АТ.

2.1 Номінальна вартість акції не співпадає з її реальною вартістю і не впливає на суму отримуваних дивідендів і розмір вартості майна, яке може отримати акціонер при ліквідації акціонерного товариства. Розмір таких видів доходу залежить тільки від розміру частки (у процентному вираженні) статутного капіталу, яка відповідає загальній номінальній вартості акцій, що належать акціонеру.

2.2 Номінальна вартість є основою для розрахунку:

- *емісійної ціни* - ціни, за якою акції продаються на первинному ринку (на етапі емісії). Вона не може бути нижче за номінальну вартість, а різниця між емісійною ціною акції і її номінальною вартістю відображається емітентом як емісійний доход (рахунок 421 «Емісійний доход»);

- *курсової (ринковою) ціни* - ціни, за якою акція, продається і купується на вторинному ринку цінних паперів. Вона може бути як вище, та і нижче за номінальну вартість і залежить від різних чинників (наприклад, від прибутковості такого паперу);

- *балансової вартості* - вартості чистих активів (величина власного капіталу) емітента, що доводиться на одну просту акцію;

- *ліквідаційної вартості* - вартості майна, яка доводиться на одну просту акцію при ліквідації акціонерного товариства.

3. По акції акціонер отримує доходи у вигляді:

- дивідендів;
- доходів від відшкодування збитків акціонера при реорганізації акціонерного товариства;
- доходів від продажу акцій на вторинному ринку цінних паперів (якщо ціна покупки акції була нижча, ніж ціна продажу, акціонер отримує прибуток, якщо навпаки - зазнає збитки);
- доходів від отримання у власність грошових коштів (іншого майна), що залишилися після ліквідації акціонерного товариства, що доводиться на акцію. (якщо сума грошових коштів (вартість майна) перевищує ціну покупки акції, акціонер отримує прибуток, якщо навпаки - зазнає збитки).

4. Акціонер може мати у власності різну кількість акцій одного емітента (пакет акцій). Облік у акціонера залежить від того, якою часткою статутного капіталу (фонду) емітента володіє.

2.2. Загальні принципи бухгалтерського обліку акцій

1) У бухгалтерському обліку акціонера акції визнаються фінансовими інвестиціями. Порядок обліку фінансових інвестицій і розкриття інформації про них у фінансовій звітності регламентують П(С)БО 12 «Фінансові інвестиції» і П(С)БО 13 «Фінансові інструменти».

При оприбуткуванні акцій на баланс акціонер залежно від частки в статутному капіталі емітента та мети їх подальшого використання відповідно до Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів,

капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затвердженої наказом Міністерства фінансів України від 30.11.99 р. № 291 (далі – Інструкція № 291) може використовувати:

Рахунок 14 «Фінансові інвестиції»:

⊃ субрахунок 14-1 «Інвестиції зв'язаним сторонам по методу обліку участі в капіталі»;

⊃ субрахунок 14-2 «Інших інвестиції зв'язаним сторонам»;

⊃ субрахунок 14-3 «Інвестиції незв'язаним сторонам»;

Рахунок 35 «Поточні фінансові інвестиції»:

⊃ субрахунок 35-2 «Інших поточних фінансових інвестиції».

У випадку якщо акціонер придбав акції для подальшого перепродажу він відображає їх на субрахунку 352 «Інших поточних фінансових інвестиції», який використовується для відображення вартості фінансових інвестицій, що утримуються на підприємстві менше року і які є такими, що вільно продаються на ринку цінних паперів.

При відображенні акцій на рахунку 14 «Фінансові інвестиції» необхідно враховувати статус акціонерного товариства - емітента по відношенню до інвестора:

Асоційованим є підприємство, на якому інвестор має істотний вплив і яке не є дочірнім або спільним підприємством інвестора (п. 4 П(С)БО 12 «Фінансові інвестиції»). Основним критерієм визнання об'єкту інвестування асоційованим підприємством є частка в статутному капіталі: більше 20 % і менше 50 %.

Інші критерії (п. 3 П(С)БО 12 «Фінансові інвестиції»):

⊃ представництво в раді директорів або аналогічному керівному органі підприємства;

⊃ участь в ухваленні рішень;

⊃ взаємообмін управлінським персоналом;

⊃ забезпечення підприємства необхідною техніко-економічною інформацією.

Дочірнім вважається підприємство, що знаходиться під контролем материнського (п.4 П(С) БО 19 «Об'єднання підприємств»). Основна ознака контролю: розмір частки від 50 % плюс одна акція до 100% статутного капіталу. При чому при розрахунку розміру частки враховується як пряме так і опосередковане володіння.

Іншими ознаками контролю можуть бути:

⊃ майно дочірнього підприємства або його значна частина прямо або опосередковано є власністю материнського підприємства або належить материнському підприємству на інших правових підставах;

⌊ керівник виконавчого органу дочірнього підприємства або велика частина членів виконавчого органу такого підприємства делеговані материнським підприємством;

⌊ підписані договори, що надають можливість визначати умови господарської діяльності дочірнього підприємства; давати вказівки, обов'язкові до виконання, або виконувати функції органу управління підприємства (договори спільної діяльності, користування майном, ліцензійні, лізингові, інвестиційні, кредитові і т.п.)

⌊ керівники материнського підприємства (голова правління і його заступники; голова наглядової ради і його заступники) посідають аналогічні посади в дочірніх підприємствах;

⌊ більше половини складу членів наглядової ради або членів правління материнського підприємства, посідають аналогічні посади в дочірніх підприємствах.

Під *спільним підприємством* в П(С)БО 12 «Фінансові інвестиції» розуміється спільна діяльність із створенням юридичної особи. На сьогодні в Україні згідно з Цивільним кодексом такий вид підприємств відсутній.

Визнання акціонером об'єкту інвестування як асоційованого або дочірнього підприємства вимагає відображення придбаних акцій на субрахунку 14-1 «Інвестиції зв'язаним сторонам по методу обліку участі в капіталі».

Якщо об'єкт інвестування визнається дочірнім підприємством акціонера, у останнього виникає також обов'язок по консолідації своєї фінансової звітності із звітністю емітента акцій.

Консолідована фінансова звітність - це фінансова звітність, що відображає фінансовий стан, результати діяльності і рух грошових коштів юридичної особи і його дочірніх підприємств як єдиної економічної одиниці.

Порядок складання консолідованої фінансової звітності встановлений П(С)БО 20 "Консолідована фінансова звітність".

Консолідація фінансової звітності здійснюється акціонером на дату балансу, тобто: за наслідками 1 кварталу, півріччя, 9 місяців та року. За наслідками року подаються усі 5 або 6 форм фінансової звітності².

Коли об'єкт інвестування по відношенню до акціонера не може бути визнаний дочірнім або асоційованим підприємством придбані акцій відображаються у акціонера за допомогою наступних методів:

² Підприємства подають фінансову звітність: баланс (форма № 1), звіт про фінансові результати (форма № 2); звіт про рух грошових коштів (форма № 3), звіт про власний капітал (форма № 4), примітки до фінансової звітності (форма № 5), додаток до приміток до фінансової звітності (форма № 6). Остання форма подається тільки акціонерними товариствами які мають різні види сегментів.

- ⊃ за справедливою вартістю фінансової інвестиції;
- ⊃ за собівартістю фінансовій інвестиції з урахуванням зменшення її корисності.

Оцінка акцій на дату балансу за справедливою вартістю проводиться в тому разі якщо існує активний ринок, тобто

- ⊃ такі акції продаються і купуються на цьому ринку;
- ⊃ у будь-який час можна знайти зацікавлених продавців і покупців;
- ⊃ інформація про ринкові ціни є загальнодоступною.

Визначення справедливої ціни фінансових інвестицій на дату балансу здійснюється з використанням наступної формули.

$$\begin{array}{l} \text{Справедлива} \\ \text{вартість} \\ \text{фінансової} \\ \text{інвестиції} \end{array} = \begin{array}{l} \text{Балансова} \\ \text{вартість} \\ \text{фінансової} \\ \text{інвестиції} \end{array} + /- \begin{array}{l} \text{Сума дооцінки (зниження} \\ \text{ціни) фінансової інвестиції у} \\ \text{зв'язку із зміною ринкової} \\ \text{вартості інвестиції} \end{array}$$

$$\begin{array}{l} \text{Сума дооцінки (зниження} \\ \text{ціни) фінансової} \\ \text{інвестиції у зв'язку із} \\ \text{зміною ринкової вартості} \\ \text{інвестиції} \end{array} = \begin{array}{l} \text{Ринкова вартість} \\ \text{фінансової інвестиції} \end{array} - \begin{array}{l} \text{Балансова} \\ \text{вартість} \\ \text{фінансової} \\ \text{інвестиції} \end{array}$$

У випадку якщо справедлива вартість фінансової інвестиції більше її балансової вартості, то сума такого перевищення відображається в бухгалтерському обліку на рахунку 74 "Інші доходи" (субрахунок 74-6 "Інші доходи від звичайної діяльності").

Якщо балансова вартість фінансової інвестиції більше її справедливої вартості, то сума такого перевищення згідно з Інструкцією № 291 відображається на рахунку 94 "Інші витрати" (субрахунок 940 "Витрати від первісного визнання та від зміни вартості активів, які обліковуються за справедливою вартістю").

Оцінка акцій за їх собівартістю з урахуванням зменшення корисності проводиться якщо їх справедливу вартість на дату балансу визначити неможливо.

$$\begin{array}{l} \text{Балансова вартість} \\ \text{фінансової інвестиції} \end{array} = \begin{array}{l} \text{Собівартість} \\ \text{фінансової} \\ \text{інвестиції} \end{array} - \begin{array}{l} \text{Величина зменшення} \\ \text{корисності фінансової} \\ \text{інвестиції} \end{array}$$

Зменшення корисності – це втрата економічної вигоди в сумі перевищення залишкової вартості активу над сумою очікуваного відшкодування.

Сума очікуваного відшкодування - найбільша з двох оцінок: чиста вартість реалізації або справжня вартість майбутніх чистих грошових надходжень від використання необоротного активу, включаючи його ліквідаційну вартість.

Величина зменшення корисності фінансової інвестиції	=	Балансова вартість фінансової інвестиції Балансова вартість фінансової інвестиції	–	Чиста вартість реалізації фінансової інвестиції або Справжня вартість майбутніх чистих грошових надходжень від використання фінансової інвестиції
--	---	--	---	--

Чиста вартість реалізації – це справедлива вартість активу за вирахуванням очікуваних витрат на його реалізацію.

Чиста вартість реалізації фінансової інвестиції визначається на підставі існуючої інформації:

– про суму грошових коштів, яку може отримати підприємство на дату балансу за такий актив в результаті здійснення операцій між обізнаними, зацікавленими і незалежними сторонами за вирахуванням витрат, пов'язаних з реалізацією такого активу;

– про результати останніх операцій з подібними активами в межах однієї галузі промисловості.

При визначенні чистої вартості реалізації акцій не враховується дохід, який може отримати підприємство в результаті вимушеного продажу фінансовій інвестиції.

Справжня вартість майбутніх грошових надходжень від використання фінансової інвестиції - це майбутня вартість фінансових інвестицій, які здійснюються в даний час, з урахуванням доходу, який отримає підприємство в результаті їх безперервного використання.

Основою для визначення справжньої вартості майбутніх грошових надходжень від використання фінансової інвестиції є:

– обґрунтовані припущення про терміни безперервного використання (зміст) фінансової інвестиції;

– ставка дисконту до оподаткування, яка відображає поточні ринкові оцінки вартості грошових коштів в часі і ризику, характерні для фінансової інвестиції (зменшення її корисності, ліквідація або реструктуризація об'єкту інвестування і т.д.);

– останні фінансові бюджети (плани, прогнози) діяльності об'єкту інвестування, затверджені керівником, на наступний звітний період (рік).

Визначення майбутньої вартості фінансової інвестиції здійснюється з використанням формули.

$$\text{Майбутня вартість фінансової інвестиції через } n \text{ років} = \text{Собівартість фінансової інвестиції} \times (1 + \text{ставка дисконту})^n$$

де, n - число років, протягом яких передбачається безперервне використання фінансової інвестиції.

Якщо неможливо визначити ставку дисконту для фінансової інвестиції, підприємство може використовувати:

- середньозважену вартість власного капіталу об'єкту інвестування, розраховану з використанням методу "Модель ціноутворення на капітальні активи";
- ставку додаткових позик підприємства;
- інші ринкові ставки позик.

Витрати від зменшення корисності фінансових інвестицій відображаються на субрахунку 97-2 "Втрати від зменшення активів" з одночасним зменшенням балансової вартості фінансових інвестицій.

Якщо причини зменшення корисності фінансової інвестиції перестали існувати, то сума відновлення корисності, відповідно до Інструкції № 291 відображається на рахунку 74 "Інші доходи" (субрахунок 74-2 "Дохід від відновлення корисності") з одночасним збільшенням балансової вартості таких акцій.

2) Отримання дивідендів по акціях також відображається в бухгалтерському обліку залежно від того, як ведеться переоцінка балансової вартості фінансової інвестиції на дату балансу:

- якщо фінансова інвестиція оцінюється по методу участі в капіталі, то нарахування дивідендів, що підлягають отриманню не приводить до збільшення доходу, а сума нарахованих дивідендів зменшує балансову вартість акцій (п. 12 П(С)БО 12 «Фінансові інвестиції»);

- якщо фінансова інвестиція оцінюється за справедливою вартістю (або з урахуванням зменшення корисності), сума нарахованих дивідендів збільшує фінансовий дохід інвестора (крім випадків, коли такі надходження не відповідають критеріям визнання доходу) (п. 7 П(С)БО 12 «Фінансові інвестиції»).

3) Реінвестиція дивідендів відображається в обліку інвестора записом, що відображає списання заборгованості акціонерного товариства по виплаті дивідендів з одночасним збільшенням балансової вартості фінансової інвестиції.

4) При ліквідації акціонерного товариства балансова вартість таких фінансових інвестицій в акції, емітовані товариством списується з балансу.

Погашення фінансової інвестиції в сумі її балансової вартості (така ситуація характерна для фінансових інвестицій, що оцінюються за методом участі в капіталі) не приведе до збільшення доходів або витрат.

При перевищенні отримуваної суми грошових коштів над балансовою вартістю фінансової інвестиції слід збільшити інші доходи (рахунку 74 "Інші доходи" (субрахунок 74-6 "Інші доходи від звичайної діяльності"). Якщо виникне зворотна ситуація - збільшуються інші витрати (рахунок 97 субрахунок 97-6 «Списання необоротних активів»).

2.3. Особливості податкового обліку наявності і руху акцій

1) Придбання акцій на етапі емісії не є покупкою товару, тому інвестор не відображає вартість акцій у складі валових витрат (п. 1.6 ст. 1 Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств»).

Оскільки операції по випуску (емісії) цінних паперів не є об'єктом обкладення ПДВ (пп. 3.2.1 ст. 3 Закону України «Про податок на додану вартість»), права на податковий кредит по ПДВ у акціонера немає.

У випадку якщо інвестор провів обмін акцій на майно, відмінне від грошових коштів в податковому обліку відображається операція продажу.

Залежно від виду активу, що обмінюється на акції, в податковому обліку визнається валовий або спеціальний «цінно-паперовий» дохід.

Оскільки при придбанні акцій в обмін на майно, відмінне від грошових коштів, на етап емісії відбувається продаж такого майна, відповідно до загальних норм Закону України «Про податок на додану вартість» (п. 1. ст. 1, пп. 3.1.1 ст.3 п. 4.1 ст. 4) інвестор повинен нарахувати податкові зобов'язання з ПДВ.

2) Отримання дивідендів по акціях, які емітовані резидентом не приводить до виникнення у акціонера валових доходів (пп. пп. 7.8.6 ст. 7 Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств»).

У випадку, якщо дивіденди отримує резидент з джерелом їх виплати від нерезидента, сума отриманих дивідендів включається до складу валового доходу за наслідками того періоду, в якому отримані такі дивіденди.

Отримання як дивіденди товарів (робіт, послуг) приводить до збільшення валових витрат (витрат, що підлягають амортизації, «цінно-паперових» витрат) і податкового кредиту по ПДВ згідно загальним правилам.

Зміст акцій вимагає відображення операцій з ними в податковому обліку по спеціальному п. 7.6 ст. 7 Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств», який передбачає окремий від всіх інших операцій облік доходів і витрат від операцій з фінансовими інвестиціями.

Питання для контролю знань

1. Дайте визначення сутності акції як різновиду цінних паперів.
2. Який взаємозв'язок вартості акцій із статутним капіталом і активами підприємства?
3. Перерахуйте форми випуску акцій.
4. Назвіть перелік осіб, які можуть бути утримувачами акцій.
5. Охарактеризуйте властивості акцій.
6. Які права акція надає своєму власникові ?
7. Назвіть способи групування акцій.
8. Які документи підтверджують права власності на звичайні акції ?
9. Охарактеризуйте особливості привілейованих акцій.
10. Які вартісні оцінки акцій використовують для ухвалення інвестиційних рішень в процесі аналізу ринку цінних паперів?
11. Назвіть чинники, що впливають на прибутковість акцій.
12. Назвіть найважливіші відмінності між привілейованими та звичайними акціями, використовуючи наступні критерії: терміни випуску, майнові і немайнові права, порядок і вид отриманого доходу, джерела виплати дивідендів.
13. Дайте поняття статутного капіталу. Що і кому він гарантується ?
14. Хто ухвалює рішення про виплату дивідендів?
15. Назвіть джерела виплати дивідендів.
16. Виплата дивідендів по звичайних акціях - це право або обов'язок акціонерного товариства ?
17. Назвіть відмінності між номінальною і емісійною вартістю акції, балансовою і ринковою, ринковою і ліквідаційною. У чому відмінності в ліквідаційної вартості звичайної та привілейованою акції ?
18. Які елементи обігу акцій є принциповими для організації бухгалтерського та податкового обліку операцій з акціями ?
19. Охарактеризуйте особливості бухгалтерського обліку акцій у інвестора.
20. Назвіть особливості відображення в бухгалтерському обліку акціонера операцій з придбання акцій.
21. Назвіть особливості визнання об'єктів інвестування як асоційованих або дочірніх підприємств.
22. Охарактеризуйте відображення на рахунках бухгалтерського обліку операцій з акціями.
23. Визначить загальну методику податкового обліку операцій з акціями.

Змістовний модуль 2.
ОБЛІГАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА ТА ЇХ ОБЛІК. ОБІГ ВЕКСЕЛІВ.
ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ФІНАНСОВОГО ОБЛІКУ ІНШИХ
ВИДІВ ЦІННИХ ПАПЕРІВ НА ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ.

ТЕМА 3. ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ОБЛІГАЦІЙ

План

- 3.1 Загальні принципи обігу облігацій в Україні.
- 3.2 Особливості бухгалтерського обліку наявності та руху облігацій
 - 3.2.1 Бухгалтерський облік у інвестора
 - 3.2.2 Облік облігацій на балансі емітента
- 3.3 Податковий облік облігацій.
 - 3.3.1 Податковий облік придбання облігацій

3.1 Загальні принципи обігу облігацій в Україні

Облігація - це цінний папір, що засвідчує внесення її власником грошових коштів, що визначає відношення займу між власником облігації та емітентом, що підтверджує зобов'язання емітенту повернути власнику облігації його номінальну вартість в зазначений у ньому строк із виплатою фіксованого процента, якщо інше не передбачене умовами випуску.

Облігації можуть бути розміщені як в документарній, так і бездокументарній формі, можуть бути іменними або на пред'явника.

Облігації як борговий цінний папір має наступні особливості:

- ▮ утримувач облігації є кредитором, а не співвласником, як в випадку з акціями;
- ▮ власник облігації отримує визначений і фіксований відсоток, що сплачується йому до сплати будь-яких інших платежів (старший цінний папір);
- ▮ облігація приносить доход тільки в межах обумовленого строку;
- ▮ власник облігації не має права голосу, тобто не бере участі в управлінні емітентом таких цінних паперів. Утримувач облігації не бере участь в статутному капіталі (фонді) емітента, на відміну від акціонера. Він не користується правами акціонера (не має права голосу на зборах акціонерів, не бере участь в «розділенні» прибутку емітента облігацій, не має права на отримання частини майна останнього при його ліквідації). Власник облігацій є всього лише кредитором емітента облігацій і має право діяти як звичайний кредитор при невиконанні зобов'язань

такого емітента або виконання зобов'язань з порушенням умов випуску облігацій (по виплаті доходів, погашенню позначеної в облігації суми в зазначений термін погашення або передачі права придбання відповідних товарів (послуг)).

⌊ відсоткові платежі, що сплачуються за облігаціями підприємств, належать до витрат і вираховуються до оподаткування (тоді як джерелом дивідендів є чистий прибуток, отриманий компанією після оподаткування).

Згідно з ЗУ «Про цінні папери» емітент може розміщувати:

⌊ *процентні облігації*. За процентними облігаціями умовами їх випуску повинна бути передбачена виплата доходу у вигляді відсотків, що нараховуються зазвичай на номінальну вартість облігації;

⌊ *цільові*. По цільових облігаціях емітент виконує своє зобов'язання шляхом надання власникові облігації певних товарів або послуг. Зазвичай такі товари або послуги стоять дорожче в порівнянні з сумою грошей, інвестованою в облігацію. Бувають випадки, коли суть придбання облігації полягає не в ціні, а в можливості придбати будь-який дефіцитний товар або послугу;

⌊ *дисконтні*. Інвестори, що вкладають гроші в дисконтні облігації, розраховують на отримання доходу у вигляді різниці між номінальною вартістю облігації, що виплачується при її погашенні, і сумою грошових коштів, витрачених на придбання такої облігації.

Виходячи з різних ознак, облігації можуть бути розділені на наступні групи:

⌊ за методом забезпечення:

- державні чи муніципальні, виплати за якими забезпечуються гарантіями держави чи місцевими органами влади;

- облігації приватних корпорацій, які забезпечуються заставою майна, переданням прав на нерухомість, доходами від програм і проектів;

- облігації приватних корпорацій без спеціального забезпечення.

⌊ за методом виплати доходу:

- виплачуються лише відсотки, строк викупу не обумовлюється;

- виплата відсотків не передбачається (дисконтні облігації, з нульовим купоном);

- відсотки виплачуються разом з номіналом наприкінці строку;

- періодично виплачуються відсотки, а в кінці строку - номінал чи викупна ціна (переважаючи).

⌊ за строком погашення:

- з фіксованою датою погашення;
- без зазначення дати погашення, або безстрокові, тобто емітент не обумовлює конкретний строк, але облігації можуть бути викуплені в будь-який момент (наприклад, французька рента).

⌊ за засобом погашення:

- разовим платежем;
- розподіленим в часі погашеннями обумовленої частки номіналу;
- послідовним погашенням частки загальної кількості облігацій (такі облігації називаються серійними; часто таке погашення здійснюється за допомогою лотерей).

⌊ за цільовим призначенням:

- корпораційні;
- державні, що випускаються центральним урядом та місцевими органами влади.

Корпорації випускають облігації з метою мобілізації грошових ресурсів для оновлення основного капіталу, заміни обладнання й розширення виробничих можливостей. Облігації випускаються тоді, коли не вистачає власних фінансових джерел (наприклад, нерозподілений прибуток).

За метою фінансування розрізняють облігації корпорацій промислові, екологічні, іпотечні та сезонні. Цільове призначення визначає відмінності в умовах випуску облігацій, терміну їх обігу, в характері забезпечення, а все перелічене впливає на дохідність облігацій. Відмінності у виборі виду облігації зумовлюються такими факторами, як галузева специфіка (технологія і тривалість виробництва), фінансовий стан компанії та її місце на фондовому ринку. Так, компанії гірничодобувної та нафтової галузей промисловості потребують не тільки більших, ніж компанії обробної промисловості, капіталів, а й триваліших термінів їх окупності (до 30 років).

Облігації центрального уряду і місцевих органів влади зазвичай використовуються як механізм для покриття бюджетного дефіциту, коли для збалансування бюджетних видатків недостатньо податкових надходжень. Згідно з теорією Кейнса фінансування державних витрат через випуск запозичень, є дефіцитним фінансуванням. Збільшення випуску державних цінних паперів призводить до вилучення з ринку значних позичкових капіталів, які могли б бути спрямовані у виробничу сферу для прискорення темпів економічного підйому.

ДКЦПФБ не регулює порядок емісії державних облігацій, оскільки ця емісія є частиною бюджетного процесу, що регулюється Бюджетним Кодексом України.

⌊ за строками погашення:

- короткострокові (до 1 року);
- середньострокові (від 1 року до 5 років);
- довготермінові (від 5 років).

При визначенні особливостей податкового та бухгалтерського обліку процесу емісії, обертання та погашення облігацій важливим є наступні моменти:

а) облігації є яскравими представниками боргових цінних паперів;

б) розрізняють наступні види вартості (ціни) облігацій:

⌊ *номінальна вартість* - вона передбачена умовами випуску і служить основою для різних розрахунків по облігації, зокрема - для нарахування відсотків;

⌊ *ціна погашення* - це сума грошових коштів (вартість товарів (послуг)), які емітент повинен виплатити (видати) утримувачу облігації на дату погашення. Найчастіше це номінальна вартість (по дисконтних облігаціях виплачується тільки номінал);

⌊ *ціна дострокового погашення (викупна ціна)* - це ціна, передбачена умовами випуску для облігацій, які можуть бути погашені в обумовлений термін до дати остаточного погашення;

⌊ *курсова (ринкова) ціна* - це ціна, за якою облігація котиється на ринку, яка може бути як вище, так і нижче за номінальну.

в) може існувати різниця між номінальною вартістю облігації і її ринковою ціною - дисконт (номінальна вартість вища за ціну, по якій облігація придбана) або премія (якщо навпаки). При цьому в облікових цілях слід розрізняти дисконт, що отримується при придбанні, наприклад, відсотковими облігаціями, і дисконт повинен бути забезпечений емітентом, що випускає ці облігації (найчастіше цей дисконт наперед зафіксований). Перший може утворюватися в результаті різниці між номінальною вартістю і ринковою ціною, другою повинен бути забезпечений емітентом.

г) по облігаціях інвестор отримує дохід (цей дохід можна кваліфікувати як плату за надання грошових коштів в позику).

Вид отримуваного доходу залежить від умов випуску придбані облігацій:

- ⌊ відсотки - по відсотковим облігаціям;
- ⌊ дисконт - по дисконтним облігаціям;

⌊ товари або послуги, ціна яких на дату погашення вища, ніж на дату придбання - по цільовим облігаціям.

Крім того інвестор отримує доход при погашенні облігації:

⌊ Якщо сума, отримана при погашенні облігації, що дорівнює номінальній вартості облігації, більше суми, витраченої при придбанні - утворюється прибуток (якщо навпаки - збиток).

⌊ При звичайному продажі облігацій на вторинному ринку цінних паперів інвестор отримує прибуток за рахунок позитивної різниці між купівельною і продажною ціною (від'ємна різниця - буде збиток).

3.2. Особливості бухгалтерського обліку наявності та руху облігацій

3.2.1 Бухгалтерський облік у інвестора

Придбання облігацій може мати різну мету:

⌊ одержання прибутку на тимчасово вкладені грошові кошти (частіше всього облігації розглядаються як короткостроковий напрямок вкладення грошей);

⌊ довгострокове інвестування для важливіших програм, наприклад, придбання облігацій дочірніх підприємств до моменту їх погашення, що забезпечує менш ризикове порівняно з акціями одержання доходів у вигляді відсотків.

Методологічні основи обліку облігацій, що утримуються підприємством до їх погашення, визначені на сьогодні П(С)БО 12 "Фінансові інвестиції". Інвестиції в облігації розглядаються у П(С)БО 12 окремо, оскільки передбачають особливий підхід до їх оцінки на дату балансу.

Фінансові інвестиції у довгострокові облігації передбачають періодичне одержання відсотків відповідно до номінальної відсоткової ставки та відшкодування власникам номінальної вартості по завершенні терміну позики, тобто при їх погашенні.

Фінансова інвестиція, що утримується до її погашення, при придбанні спочатку оцінюється і відображається в бухгалтерському обліку за собівартістю, тобто на момент купівлі суттєвою, з точки зору обліку, є ринкова вартість облігацій, яка може відрізнятись від номінальної: бути вищою чи нижчою. Це означає, що облігації можуть бути придбані з премією або з дисконтом.

На кожен дату балансу фінансові інвестиції в облігації повинні відображатися за амортизованою собівартістю фінансових інвестицій, тобто інвестор зобов'язаний до моменту погашення облігації амортизувати одержану

суму премії чи дисконту, що призведе до зменшення собівартості (у разі амортизації премії) чи її збільшення (у разі амортизації дисконту).

Таким чином, собівартість облигації поступово доводитиметься до номінальної її вартості, а на дату погашення досягне відповідної величини.

У міжнародній практиці передбачено два методи амортизації – прямо-лінійний та метод ефективної ставки відсотків. В Україні перевага віддається методу ефективної ставки як більш точному і методологічно правильному.

Метод ефективної ставки відсотка (Effective interest method) визначено як спосіб розрахунку вартості, що амортизується, фінансового інструменту і нарахування протягом певного періоду процентного доходу (для фінансових активів) або витрат на виплату відсотків (для фінансових зобов'язань).

Під ефективною ставкою відсотка (Effective interest rate) розуміється ставка, що забезпечує точне дисконтування очікуваної у майбутньому суми виплат або надходжень за фінансовим інструментом аж до настання терміну його погашення. Вона є постійною для кожного звітного періоду норма фінансового доходу або витрати. Тобто це означає амортизацію премії/дисконту.

По суті, ефективна ставка відсотка — це внутрішня норма прибутковості фінансового інструменту (Internal Rate of Return), й обчислюється за формулою яка крім номінального відсотка враховує й інші чинники, що впливають на величину платежів позичальника:

Ефективна ставка відсотка при інвестиції в цінні папери з дисконтом розраховується за формулою:

$$\frac{\left[\begin{array}{l} \text{Номінальна} \\ \text{вартість} \\ \text{інвестиції} \end{array} \times \begin{array}{l} \text{Фіксована} \\ \text{ставка відсотка} \end{array} \right] + \frac{\text{Сума дисконту}}{\text{Кількість періодів нарахування} \\ \text{відсотків}}}{(\text{Первісна вартість інвестиції} + \text{Номінальна вартість інвестиції}) : 2}$$

Ефективна ставка відсотків при інвестиції в цінні папери з премією визначається за формулою:

$$\frac{\left[\begin{array}{l} \text{Номінальна} \\ \text{вартість} \\ \text{інвестиції} \end{array} \times \begin{array}{l} \text{Фіксована} \\ \text{ставка відсотка} \end{array} \right] + \frac{\text{Сума премії}}{\text{Кількість періодів} \\ \text{нарахування відсотків}}}{(\text{Первісна вартість інвестиції} + \text{Номінальна вартість інвестиції}) : 2}$$

Ефект застосування ефективної ставки у тому, що вона забезпечує підтримання пропорційного співвідношення між величиною відсотків за період і величиною непогашеної вартості інструменту (активу або зобов'язання). Сума відсотків за період дорівнює добутку ефективної ставки відсотка на залишок непогашеної суми.

Така ставка дозволяє рівномірно розподіляти ці суми на непогашену частину вартості фінансового інструменту протягом усього терміну його обігу, і таким чином забезпечується можливість переходу від поточної суми до майбутньої при заданих значеннях цих сум.

Собівартість фінансової інвестиції згідно з Інструкцією № 291 відображається, залежно від терміну її погашення, що відраховується від дати придбання, і «пов'язаності» інвестора і емітента, на субрахунках:

14-2 «Інших інвестиції зв'язаним сторонам»;

14-3 «Інвестиції незв'язаним сторонам»;

35-2 «Інших поточних фінансових інвестиції».

Аналітичний облік облігацій ведеться за їх видами та об'єктами інвестування. Згідно з п. 17 П(С)БО 2 "Баланс", інвестиції, придбані на період більше року, відображаються в бухгалтерському балансі за статтею "Довгострокові фінансові інвестиції" (рядок 045).

Облік сум амортизації дисконту (премій) здійснюється одночасно з нарахуванням відсотків з придбаних облігацій на рахунках інших фінансових доходів (субрахунок 73-3) та інших фінансових витрат (субрахунок 95-2) з одночасним збільшенням або зменшенням балансової вартості фінансових інвестицій відповідно.

Згідно з П(С)БО 3 "Звіт про фінансові результати", дивіденди, відсотки та інші доходи, що отримуються від фінансових інвестицій, та сума амортизації дисконту відображаються у статті "Інші фінансові доходи" (рядок 120) Звіту про фінансові результати, а сума амортизації премій - у статті "Фінансові витрати" (рядок 140).

Приклад 1. 01.07.200___ р. акціонерне товариство "Альфа" придбало 100 шт. 8% -х облігацій номіналом 100,0 грн кожна строком на 5 років.

Відсотки сплачуються 30 червня та 31 грудня щороку в сумі 400 грн. Річний обліковий період закінчується 31 грудня.

Ситуація А. Інвестиції в облігації придбано за номіналом 100 грн.

Таблиця 3.1.- Порядок відображення операцій з інвестиціями у фінансовому звіті (ситуація А)

Назва статей звітних форм	Код рядка	2004 р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.
Баланс станом на 31.12.____р.: - інші фінансові інвестиції	045	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	-
Звіт про фінансові результати за рік: - інші фінансові доходи	120	0,4	0,8	0,8	0,8	0,8	0,4

Ситуація Б. Інвестиції в облигації придбано з дисконтом 98,0 грн. кожна. Загальна вартість інвестицій – 9 800 грн. Сума дисконту 200 грн.

$$(10000 \times 8\%) + (200 : 5) 840$$

$$\text{Ефективна ставка відсотка} = \frac{\quad}{(9800+10000):2 \ 9900} = \text{--} = 8,5\%$$

Таблиця 3.2.- Розрахунок амортизації дисконту за інвестиціями в облигації

Дата	Номинальна сума відсотка	Сума відсотка за ефективною ставкою		Сума амортизації дисконту	
		Сума	Алгоритм розрахунку	Сума	Алгоритм розрахунку
01.07.2004 р.					
31.12.2004 р.	400	416,5	$(9800 \times 8,5\%) : 2$	16,5	$(416,5 - 400)$
30.06.2005 р.	400	417,2	$(9816,5 \times 8,5\%) : 2$	17,2	$(417,2 - 400)$
31.12.2005 р.	400	417,9	$(9833,7 \times 8,5\%) : 2$	17,9	$(417,9 - 400)$
30.06.2006 р.	400	418,7	$(9851,6 \times 8,5\%) : 2$	18,7	$(418,7 - 400)$
31.12.2006 р.	400	419,5	$(9870,3 \times 8,5\%) : 2$	19,5	$(419,5 - 400)$
30.06.2007 р.	400	420,3	$(9889,8 \times 8,5\%) : 2$	20,3	$(420,3 - 400)$
31.12.2007 р.	400	421,2	$(9910,1 \times 8,5\%) : 2$	21,1	$(421,2 - 400)$
30.06.2008 р.	400	422,1	$(9931,3 \times 8,5\%) : 2$	22,1	$(422,1 - 400)$
31.12.2008 р.	400	423,0	$(9953,4 \times 8,5\%) : 2$	23,0	$(423,0 - 400)$
30.06.2009 р.	400	423,6	$(400+23,6)$	23,6	$(10000 - 9976,4)$

Таблиця 3.3.- Облік інвестицій у облигації

Дата	Зміст операції	Д-т	К-т	Сума, грн
01.07.2004 р.	Придбано за грошові кошти облигації	14-2 (14-3)	31-1	9800
31.12.2004 р.	Нараховано відсотки до отримання	37-3	73-2	400
	Одержано відсотки	31-1	37-3	400
	Списано суму амортизації дисконту	14-2 (14-3)	73-3	16,5
30.06.2005 р.	Нараховано відсотки до отримання	37-3	73-2	400
	Одержано відсотки	31-1	37-3	400
	Списано суму амортизації дисконту	14-2 (14-3)	73-3	17,2

Ситуація В. Облігації придбано з премією 104,0 грн. кожна. Загальна вартість інвестицій – 10 400 грн. Сума премій - 400 грн.

$$(10000 \times 8\%) - (400 : 5) = 720$$

$$\text{Ефективна ставка відсотка} = \frac{720}{(10400 + 10000) : 2} = \sim 7,0\%.$$

Таблиця 3.4.- Розрахунок амортизації премії за інвестицією в облігації

Дата	Номінальна сума відсотка, грн	Сума відсотка за ефективною ставкою		Сума амортизації премії, грн		Амортизована собівартість інвестицій	
		Сума	Алгоритм розрахунку	Сума	Алгоритм розрахунку	Сума	Алгоритм розрахунку
01.07.2004 р.						10400	
31.12.2004 р.	400	364	(10400 x 7%):2	36	(400 - 364)	10364	(10400 - 36)
30.06.2005 р.	400	362,7	(10364 x 7%):2	37,3	(400 - 362,7)	10326,7	(10364 - 37,3)
31.12.2005 р.	400	361,4	(10326,7 x 7%):2	38,6	(400 - 361,4)	10288,1	(10326,7 - 38,6)
30.06.2006 р.	400	360	(10288,1 x 7%):2	40,0	(400 - 360,0)	10248,1	(10288,1 - 40)
31.12.2006 р.	400	358,7	(10248,1 x 7%):2	41,3	(400 - 358,7)	10206,8	(10248,1 - 41,3)
30.06.2007 р.	400	357,2	(10206,8 x 7%):2	42,8	(400 - 357,2)	10164	(10206,8 - 42,8)
31.12.2007 р.	400	355,7	(10164 x 7%):2	44,3	(400 - 355,7)	10119,7	(10164 - 44,3)
30.06.2008 р.	400	354,2	(10119 x 7%):2	45,8	(400 - 354,2)	10073,9	(10119,7 - 45,8)
31.12.2008 р.	400	352,6	(10073,9 x 7%):2	47,4	(400 - 352,6)	10026,5	(10073,9 - 47,4)
30.06.2009 р.	400	373,5	(400 - 26,5)	26,5	10026,5 - 10000	10000	

Таблиця 3.5.- Облік інвестицій у облігації

Дата	Зміст операції	Д-т	К-т	Сума, грн
01.07.2000 р.	Придбано за грошові кошти облігації	142 (143)	311	10400
31.12.2000 р.	Нараховано відсотки до отримання	373	732	400
	Одержано відсотки	311	373	400
	Списано суму амортизації дисконту	952	142 (143)	36
30.06.2001 р.	Нараховано відсотки до отримання	373	732	400
	Одержано відсотки	311	373	400
	Списано суму амортизації дисконту	952	142 (143)	37,3

Таблиця 3.6.- Порядок відображення операцій з інвестиціями у фінансовій звітності (ситуація В)

Назва статей звітних форм	Код рядка	2004р.	2005 р.	2006 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.
Баланс станом на 31.12. _р.: - інші фінансові інвестиції	045	10364	10288,1	10206,8	10119,7	10026,5	-
Звіт про фінансові результати за рік: - інші фінансові доходи;	120	400,0	800,0	800,0	800,0	800,0	400,0
- фінансові витрати	140	36,0	75,9	81,3	87,1	93,2	26,5

3.2.2 Облік облігацій на балансі емітента

Облігації на балансі емітента — це, як правило, довгострокові фінансові зобов'язання. Фінансові зобов'язання, як і фінансові активи, при первісному визнанні оцінюються за справедливою вартістю плюс витрати за операцією, прямо пов'язані з їх придбанням або випуском.

Далі фінансові зобов'язання обліковуються за амортизованою вартістю, тобто за мінусом виплаченої на певний момент частини вартості та з урахуванням дисконту на частину, що залишилася не виплаченою.

Витрати за операцією включаються до первісної вартості всіх фінансових активів і зобов'язань, крім фінансових активів/зобов'язань, які оцінюються за справедливою вартістю і переоцінка яких відображається у прибутках та збитках.

В обліку облігацій витрати за операцією у кінцевому розрахунку враховуються залежно від обставин, або частиною дисконту, або сумою, що покриває премію (повністю або частково).

Приклад 2. Компанія А емітувала облігації номіналом 1,0 тис. грн. за штуку, зі ставкою 10%. Термін обігу 5 років.

Якщо за час, що минув від випуску до розміщення, ринкові ставки на аналогічні цінні папери зросли, компанія продає свої облігації зі знижкою (дисконтом). Наприклад, по 0,95 тис. грн. за штуку. Надалі ця різниця амортизується, і на дату погашення вартість облігацій сягає номіналу — 1,0 тис. грн.

Якщо за час, що минув від випуску до розміщення, ринкові ставки на аналогічні цінні папери знизилися, компанія продає свої облігації з премією. Наприклад, по 1,05 тис. грн. за штуку. Надалі ця різниця амортизується, і на дату погашення вартість облігацій сягає номіналу — 1,0 тис. грн.

Амортизація дисконту для емітента полягає у наступному: сума дисконту, що збільшує витрати емітента на оплату відсотків за облігаціями (), повинна розподілятися на весь період обігу облігацій. У результаті такого списання сума дисконту рік у рік зменшується, тимчасом, як поточна вартість облігацій (номінальна вартість мінус дисконт), відповідно, збільшується. У зв'язку з цим амортизація дисконту протягом цього періоду повинна розподілитися так, щоб на дату погашення облігацій їхня поточна вартість дорівнювала номінальній, тобто сума дисконту за ними сягнула нульового значення.

Амортизація премій: сума премій, що зменшують щорічні витрати емітента на виплату відсотків за облігаціями (ці витрати), повинна розподілятися на весь період обігу облігацій. У результаті такого списання сума премії рік у рік

зменшується, зменшуючи, відповідно, поточну вартість облігацій. У зв'язку з цим амортизація премії протягом усього періоду розподіляється так, щоб на дату погашення облігацій їх поточна вартість дорівнювала номінальній, тобто сума премій за ними сягнула нульового значення.

Розраховують амортизацію премії/дисконту методом ефективної ставки відсотка (Effective interest method).

Величина перевищення ринкової вартості облігації над її номіналом — *це премія, що сплачується емітенту.*

Величина, на яку її вартість під час продажу знижується, — *це знижка (дисконт), що надається інвестору.*

Приклад 3. Облік облігацій, проданих із дисконтом.

Компанія для залучення позикового капіталу випустила облігації номіналом 100,0 грн. у кількості 1000 штук з терміном погашення три роки. Процентна ставка за облігаціями становить 10 % річних (вона ж і є ефективна). Облігації продано за ціною 95 грн. за штуку.

Таблиця 3.7.- Відображення в обліку облігацій, проданих з дисконтом

Операція	Дебет	Кредит	Сума
1. Отримано гроші від продажу облігацій	311	521	95000
2. Відображено дисконт за проданими облігаціями	523	521	5000
3. Нараховано відсотки до виплати утримувачам облігацій (після закінчення кожного року, протягом трьох років)	952	684	30000 (по 10000 щороку)
4. Виплачено відсотки утримувачам (щороку, належними частинами)	684	311	30000
5. Нараховано амортизацію дисконту (це нарахування щороку, протягом трьох років, збільшує витрати на оплату відсотків)	952	523	5000
6. Витрати на оплату відсотків (до складу яких щороку входить і амортизована частина дисконту) переносяться на зменшення фінансових результатів діяльності, з якою був пов'язаний випуск цих облігацій	79	952	35000
7. Погашення облігацій	521	311	100000

Облігації, в емітента знаходять відображення у пасиві балансу за рядком 450 «Інші довгострокові фінансові зобов'язання».

Приклад 4. Облік облігацій, проданих із премією.

Компанія для залучення позикового капіталу випустила облігації номіналом 100 грн у кількості 1000 штук із терміном погашення три роки. Процентна ставка за облігаціями становить 10% річних (вона ж і є ефективна). Облігації продано за ціною 105 грн за штуку (таблиця 2).

Таблиця 3.8.- Відображення в обліку облігацій, проданих із премією

Операція	Дебет	Кредит	Сума
1. Отримано гроші від продажу облігацій	311	521	105000
2. Відображено премію за проданими облігаціями	521	522	5000
3. Нараховано відсотки до виплати утримувачам облігацій (після закінчення кожного року, протягом трьох років)	952	684	30000 (по 10000 щороку)
4. Виплачено відсотки утримувачам (щороку, належними частинами), а фінансові витрати переносяться:	684	311	30000
4.1. На рахунок премії	522	952	5000
4.2. На рахунок результатів тієї діяльності, з якою був пов'язаний випуск цих облігацій	79	952	25000
5. Погашення облігацій	521	311	100000

3.3. Податковий облік облігацій

3.3.1 Податковий облік придбання облігацій

Для обчислення податку на прибуток при здійсненні операцій з облігаціями є важливим те, що вони засвідчують боргові зобов'язання емітента облігацій перед інвестором.

Для здійснення податкового обліку операцій з облігаціями потрібно знати, що:

- під кредитом під цінні папери, що засвідчують відносини позики, розуміються грошові кошти, які залучаються юридичною особою - боржником (дебітором) від інших осіб як компенсація вартості випущених (емітованих) таким дебітором облігацій (пп.1.11.3 ст.1 Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств»);
- у операціях по випуску (погашенню) цінних паперів облігації не вважаються товарами (п. 1.6 ст.1 Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств»);
- до складу валового доходу не включається номінальна вартість узятих на облік, але непогашених цінних паперів, які засвідчують відносини позики, а також платіжних документів, емітованих (виданих) боржником на користь (на ім'я) платника податку як забезпечення або підтвердження заборгованості такого боржника перед таким платником податку (зокрема облігацій, казначейських зобов'язань) (пп.4.2.10 ст.4 Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств»).

1) При придбанні процентних і дисконтних облігацій слід враховувати пп. 7.9.2 ст.7 Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств», згідно з яким до валових витрат платника податків не включається сума грошових коштів або вартість майна, наданого у зв'язку з придбанням облігацій.

2) При цьому інвестор, що придбав облігацій на первинному ринку цінних паперів враховує їх по п. 7.6 ст. 7 Закону України «Про оподаткування

прибутку підприємств» і відображає витрати з придбання облігацій в стр.2.2 додатку КЗ до Декларації з податку на прибуток підприємства.

3) Інвесторами, що придбали безстрокові цінні папери, термін погашення яких з моменту емісії перевищує 10 років або умовами емісії яких передбачено право емітента ухвалювати одноосібне рішення про продовження терміну погашення (ліквідації) таких цінних паперів, застосовується норма - пп.7.9.4 ст.7 Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств». Витрати, понесені платником податків у зв'язку з придбанням довгострокового цінного паперу, - не включаються у валові витрати, а амортизуються як нематеріальні активи з використанням лінійного методу - рівними частками виходячи з первинної вартості активу в течію не більше 10 років.

При визначенні податкового обліку ПДВ при придбанні облігацій, то інвестору слід враховувати, що цінний папір на етапі емісії - не визнається товаром (п. 1.6 ст.1 Закону про прибуток), а операції по емісії цінних паперів не є об'єктом обкладення ПДВ (пп.3.2.1 ст. 3 Закону України «Про податок на додану вартість»).

3.3.2 Податковий облік відсотків по облігаціях

Закон України «Про оподаткування прибутку підприємств» не містить спеціальної норми щодо податкового обліку сум отримуваних відсотків інвестором.

За загальним правилом такі доходи включаються до складу валового доходу. При визначенні дати такого включення інвестор повинен виходити з пп. 11.3.6 ст. 11 Закону - датою збільшення валового доходу кредитора від здійснення кредитово-депозитних операцій є дата нарахування відсотків в терміни, передбачені договором.

Оскільки доход по дисконтних, а також цільовим облігаціям інвестор отримує у момент їх погашення або викупу емітентом, то і валові доходи виникають на дату погашення таких облігацій.

Сума грошових коштів, що отримуються інвестором при погашенні процентних облігацій, не збільшує валовий дохід такого інвестора.

Суму грошових коштів, що отримується при погашенні дисконтних облігацій, інвестор порівнює з сумою, по якій облігації купувалися на етапі емісії. Тобто в тому податковому періоді, в якому відбулося погашення дисконтної облігації, інвесторові слід визнати валовий дохід в сумі позитивної різниці між номінальною вартістю дисконтної облігації і ціною придбання (якщо інвестор не відобразив в податковому обліку операцію з придбання облігації взагалі) або збільшити «цінно-паперовий» дохід (якщо були збільшені «цінно-паперові» витрати). Погашення облігацій, як і їх емісії, є операцією, яка не обкладається ПДВ.

Питання для контролю знань

1. Дайте визначення облігації. Які майнові права отримує набувальник облігації ?
2. Якими законодавчо-нормативними актами регламентується випуск та обіг облігацій ?
3. Визначить фундаментальні властивості облігацій як різновиду цінного паперу.
4. У яких випадках підприємства вдаються до емісії облігацій ?
5. Сформулюйте основні класифікаційні ознаки групування облігацій.
6. Визначить особливості облігаційної позики виходячи із різних видів класифікації облігацій.
7. Визначить особливості облігаційного займу, які впливають на порядок організації бухгалтерського та податкового обліку таких цінних паперів.
8. Охарактеризуйте чинники, що впливають на вартість облігацій.
9. Сформулюйте випадки застосування різних видів вартості (ціни) облігації.
10. Що є доходом за облігацією ? Які види доходів можуть отримувати власники облігацій ?
11. Охарактеризуйте особливості бухгалтерського обліку наявності та руху облігацій у інвестора.
12. Дайте визначення сутності поняття «ефективна ставка відсотку». Охарактеризуйте методику розрахунку цього показника.
13. На яких рахунках здійснюється відображення в обліку у інвестора наявності та руху облігацій ?
14. Визначить особливості бухгалтерського обліку облігацій у емітента.
15. Сформулюйте методику податкового обліку процесу придбання облігацій.
16. Визначить правила податкового обліку процентів за облігаціями.

ТЕМА 4. ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ВЕКСЕЛІВ В ГОСПОДАРСЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ ТА ЇХ ОБЛІК

План

- 4.1. Вексель: його види та властивості. Правові аспекти вексельного обігу в Україні.
- 4.2. Індосамент векселя.
- 4.3. Особливості бухгалтерського обліку операцій з векселями.
- 4.4. Особливості оподаткування операцій з векселями.

4.1. Вексель: його види та властивості. Правові аспекти вексельного обігу в Україні

Вексель виник в XII столітті. В самому початку він був тільки переказним, а така форма, як простий вексель, з'явилася значно пізніше.

Вексель спочатку називався «обмінним листом»: letter of exchange (англ.), lettera di cambio (італ.). Саме слово «вексель» походить від німецького wechseln, що означає - «міняти».

Сутність векселя полягала в тому, що особа, що отримала його від векселедавця замість переданих тому грошей в одній валюті, отримувала право вимагати від іншої особи, що зазвичай знаходиться там, куди векселедержатель прямував, певну суму грошей у валюті країни платника. Таким чином відбувався обмін однієї валюти на іншу, а, крім того, борг векселедержателя переводився на іншу особу - платника. Звідси і назва - «переводний».

У чинному законодавстві визначення терміна «вексель» наведено у статті 21 ЗУ «Про цінні папери», згідно з якою під *векселем* розуміється цінний папір, який підтверджує безумовне грошове зобов'язання векселедавця сплатити після настання строку певну суму грошей власнику векселя (векселедержателю).

До основних законодавчих і нормативних актів, які регулюють порядок обертання векселів в Україні відносяться:

- ¬ Женевська конвенція 1930 року, що встановлює Уніфікований закон про переказний і простий векселі;
- ¬ Женевська конвенція 1930 року про врегулювання деяких колізій законів про переказні векселі і прості векселі;
- ¬ Женевська конвенція 1930 року про гербовий збір щодо переказних векселів і простих векселів;
- ¬ Закон України «Про цінні папери і фондовий ринок»;

– Закон України «Про приєднання України до Женевської конвенції 1930 року, якою введений Уніфікований закон про переказні векселі і прості векселі» від 06.07.99 р. № 826-XIV;

– Закон України «Про приєднання України до Женевської конвенції 1930 року про врегулювання деяких колізій законів про переказні векселі і прості векселі» від 06.07.99 р. № 827-XIV;

– Закон України «Про приєднання України до Женевської конвенції 1930 року про гербовий збір щодо переказних векселів і простих векселів» від 06.07.99 р. № 828-XIV;

– Закон України «Про обіг векселів в Україні» від 05.04.2001 р. № 2374-III;

– Цивільний кодекс України;

– Господарський кодекс України;

– Закон України «Про платіжні системи і переказ коштів в Україні» та інші нормативні акти України, прийнятих відповідно до названих законів.

За своєю природою вексель як борговий цінний папір документ має ряд істотних особливостей, що відрізняють його від інших видів боргових зобов'язань, до яких відносяться:

- *абстрактність* вексельного зобов'язання, видача векселя юридично не прив'язується до конкретного договору, і містить в собі тільки просте й нічим не обумовлене зобов'язання сплатити певну суму;

- *безумовність векселя* - наказ в переказному векселі та зобов'язання в простому векселі про сплату певної грошової суми повинні бути простими і необтяженими якими-небудь умовами або обмовками;

- *самостійність зобов'язання по векселю* - кожне умовне або безумовне зобов'язання по векселю не залежить від того чи дійсні інші визначені у векселі зобов'язання;

- *формальність* - вексель є формальним зобов'язанням, яке повинне мати строго встановлену законом письмову форму, яка має низку обов'язкових реквізитів;

- *оборотність (передаваність)* - особа, що отримала вексель, має право передати його іншій особі шляхом здійснення індосаменту;

- *грошове вираження* - вексель є грошовим зобов'язанням, яке не може бути виражене ні в якому іншому вигляді;

- *право зворотної вимоги (регрес)* - векселедержатель, що не отримав платіж по векселю, має право на прямиий позов до особи, що зобов'язана по векселю (у переказному векселі) або видало (у простому векселі);

- *солідарна відповідальність* - обов'язок по векселю існує у кожній особі, що його видала, індосувала або авалувала вексель;

- *відсутність емісійного характеру* - видача векселя не передбачає спеціальних процедур, пов'язаних з емісією цінних паперів, тобто реєстрації в ДКЦПФР або іншому органі виконавчої влади.

Розрізняють два види векселів: простий і переказний.

Простий вексель - це вексель, складений у формі простого та нічим не обумовленого зобов'язання, виданого однією особою іншій за раніше отримані товари (роботи, послуги).

При видачі простого векселя беруть участь дві особи:

- ⊃ векседавець - особа, що фактично отримала товар (роботи, послуги) та видала вексель;

- ⊃ перший одержувач (векселедержатель) - особа, що передавала товар (роботи, послуги) й отримала вексель.

Простий вексель видається векседавцем на ім'я векселедержателя і містить пропозицію особисто сплатити вексельну суму в певний момент векселедержателю або його векселенаступникам.

Переказний вексель - це вексель, що містить письмовий наказ однієї особи (юридичного або фізичного) іншій особі сплатити в зазначений термін певну суму грошей третій особі.

Переказний вексель використовується боржником для перекладу свого боргу на іншого суб'єкта підприємницької діяльності, який замість нього повинен сплатити по цьому векселю.

Як правило, при видачі перевідного векселя беруть участь три особи:

- ⊃ трасант, що видавав вексель або наказ платити (векседавець);

- ⊃ трасат - той, якому дається наказ платити (платник);

- ⊃ ремітент, на користь якого виданий вексель (перший одержувач, він же векселедержатель).

Таким чином платником по такому векселю є не сам векседавець, а інша особа (трасат), якій трасант доручає здійснити платіж за нього. При цьому трасат повинен дати письмову згоду сплатити вексель шляхом відповідного напису на векселі (акцепт векселя).

Отже, в простому векселі статус векседавця і платника поєднується в одній особі, в переказному - такі функції розподілені між трасантом і трасатом.

Відповідно до статті 1 Уніфікованого закону про переказний і простий векселі переказний вексель повинен містити наступні обов'язкові реквізити.

Найменування «вексель» (так звана «вексельна мітка»), включене в сам текст документа та виражене на тій мові, на якій цей документ складений. Згідно зі статтею 5 ЗУ «Про обіг векселів в Україні» векселі складаються в документарній

формі на бланках з відповідним ступенем захисту від підробки, форма та порядок виготовлення яких затверджуються ДКЦПФР за узгодженням з Національним банком України з урахуванням норм Уніфікованого закону про переказний і простий векселі, і не можуть бути переведені в бездокументну форму (обезрушені). Вимоги до стандартної (типовою) форми виготовлення вексельних бланків затверджені Рішенням ДКЦПФР «Про затвердження Положення про вимоги до стандартної (типовою) форми виготовлення вексельних бланків» від 22.11.2001 р. № 338.

Проста і нічим не обумовлена пропозиція сплатити певну суму. Саме у цьому положенні полягає безумовність вексельного зобов'язання. Вексель після його видачі не зв'язаний в юридичному плані з операцією, що є основою його видачі. Будь-яке посилення на умови видачі векселя, якщо воно впливає на безумовність вексельного зобов'язання, призводить до втрати документом сили векселя. Слід звернути увагу, що платник має право відмовитися від ухвалення такої пропозиції (це називається відмовою від акцепту). Отримати гроші по такому векселю можна тільки в порядку регресу, тобто з тих осіб, які поставили свої підписи на векселі:

- ⊃ векседавець;
- ⊃ аваліст;
- ⊃ утримувач векселя.

Найменування того, хто повинен платити (платника), і того, кому або по наказу якого повинен бути здійснений платіж (векседавеця та векселеотримувача). Відповідно до статті 3 Уніфікованого закону про переказний і простий векселі векседавець переказного векселя сам може виступати векселедержателем. Це буває необхідно, наприклад, якщо платник - відома особа з високою та надійною платоспроможністю, а сам векседавець менш відомий. В цьому випадку для розрахунків таким векселем векседавець передасть його вже як векселедержатель, зробивши на зворотному боці векселя передавальний напис, що іменується індосаментом. Вказівка векседавцем самого себе як векселедержатель дає можливість векседавцеві перетворити вексель в цінний папір на пред'явника шляхом здійснення на його зворотній стороні індосаменту на пред'явника або бланкового індосаменту, тобто індосаменту з пропуском для того, щоб в нього міг бути вписаний утримувач векселя. Крім того, векседавець може вказати себе платником по такому векселю.

Термін платежу. Існують наступні терміни платежу:

- ⊃ після пред'явлення;
- ⊃ у такий час від пред'явлення;
- ⊃ у такий час від складання;
- ⊃ на певний день.

У векселі, який підлягає оплаті після пред'явлення або в такий час від пред'явлення, векселедавець може визначити, що на вексельну суму нараховуватимуться відсотки або від певної дати, вказаної у векселі, або, у разі її відсутності, - з дня складання векселя. Якщо в самому тексті векселя відсотки не вказані, то умова нарахування відсотків вважається ненаписаною, а, отже, такою що не має юридичної сили.

Місце, в якому повинен бути здійснений платіж. Важливість цього реквізиту полягає в тому, що по векселю не боржник йде з платежем до кредитора, а кредитор сам повинен з'явитися за платежем до боржника. Якщо у векселі не обумовлене інше, то місцем платежу вважається місце знаходження платника. У векселі може бути вказаний банк, в якому проводиться платіж. В цьому випадку вексель вважається *доміцильованим*, тобто банк здійснює платіж на умовах, обумовлених договором доміциляції (доручення платежу по векселю), який підписаний між платником по векселю і банком. Вексель вважається недійсним, якщо в ньому або не вказано місце платежу, місце знаходження платника, або, навпаки, позначено декілька місць платежу.

Дата і місце складання векселя. Місце знаходження векселедавця та місце складання векселя можуть не співпадати. Якщо місце складання векселя не вказане, то їм вважається місце знаходження векселедавця, якщо воно відсутнє, то такий вексель вважається недійсним. Дата складання векселя вказується для того, щоб визначити у разі виникнення суперечки, чи був векселедавець у момент видачі векселя дієздатним або чи міг взагалі приймати на себе вексельні зобов'язання. Дата складання векселя важлива у векселях з терміном платежу «в той час від складання», «після пред'явлення», «в той час від пред'явлення».

Підпис того, хто видає вексель. Згідно з статтею 5 ЗУ «Про обіг векселів в Україні» вексель підписується:

▸ від імені юридичних осіб - власноручно керівником або головним бухгалтером, або уповноваженими особами, а підписи скріпляються печаткою такої юридичної особи;

▸ від імені фізичних осіб - або власноручно такою фізичною особою, або уповноваженою нею особою, з вказівкою індивідуального ідентифікаційного номера з Державного реєстру фізичних осіб - платників податків і інших обов'язкових платежів, наданого органом державної податкової служби і паспортних даних векселедавця - трасанта (серія і номер паспорта, найменування органу, що видав паспорт, дата його видачі, місце мешкання). Підпис фізичної особи також повинен скріпляти печаткою, якщо така є у векселедавця.

Простий вексель відповідно до статті 75 Уніфікованого закону про переказний і простий векселі містить ті ж реквізити, що і переказний, з наступними обмовками:

▫ замість вексельного наказу платникові сплатити певну суму грошових коштів, простий вексель містить обіцянку векселедавця сплатити таку суму грошових коштів;

▫ за відсутності особливої вказівки місце складання простого векселя вважається місцем платежу векселедавця;

▫ простий вексель, в якому не вказано місце його складання, розглядається як підписаний в місці, позначеному поряд з найменуванням векселедавця.

Згідно із ЗУ «Про обіг векселів в Україні» вексельний обіг має ряд обмежень:

▫ видавати (емітувати) переказні та прості векселі можна тільки для оформлення грошового боргу за фактично поставлені товари, виконані роботи, надані послуги.

▫ умова щодо проведення розрахунків із застосуванням векселів обов'язково відображається у відповідному договорі, що укладається у письмовій формі. Видача (передача) як простого, так й переказного векселя припиняє зобов'язання по оплаті раніше поставлених товарів (робіт, послуг). З моменту видачі векселя зобов'язання за договором між покупцем і продавцем замінюється вексельним зобов'язанням, тобто зобов'язанням погасити вексель в строк;

▫ забороняється використовувати векселі як внесок до статутного фонду господарського товариства;

▫ платіж по векселю на території України здійснюється тільки в безготівковій формі.

4.2. Індосамент векселя

Індосамент - це спеціальний напис на векселі, по якому векселедержатель передає все або тільки певні права набувальнику векселя.

Особливості передачі простих і переказних векселів за індосаментом визначаються статтею 11 Уніфікованого закону про переказний і простий векселі. Відповідно до якої будь-який вексель може бути переданий за допомогою індосаменту. Не індосуються тільки векселя, видані з обмовкою, що виключає можливість їх подальшої передачі. У разі порушення заборони і здійснення індосаменту наступним векселедержателем індосант не нестиме відповідальності перед суб'єктами підприємницької діяльності, на користь яких був зроблений індосамент.

При здійсненні індосаменту векселедавець передає отримувачу векселя всі або тільки певні права по векселю.

Розрізняють наступних осіб при індосаменті:

- індосант - векселедержатель, що передав вексель;
- індосат - векселедержатель, що отримав вексель по індосаменту.

На операції з індосаменту векселів не розповсюджуються обмеження, що діють при їх видачі та передбачені ЗУ «Про обіг векселів в Україні». Зокрема можливість видачі векселів тільки для оформлення грошового боргу за фактично поставлені товари, виконані роботи, надані послуги. На відміну від первинної видачі векселя, його передача по індосаменту може здійснюватися як до постачання товару, виконання робіт, надання послуг, так й після них.

Індосамент повинен бути простим і нічим не обумовленим та може бути здійснений тільки на повну суму векселя. Частковий індосамент є недійсним.

За формою написання індосамент може бути іменним або бланковим.

Іменний індосамент повинен містити два необхідні атрибути: вказівка нового векселеотримувача (індосата), а також підпис особи, що передає вексель (індосанта).

Бланковий індосамент повинен містити тільки підпис особи, що передає вексель, при цьому новий набувальник в нім не вказується. Аналогічну силу має індосамент на пред'явника.

Відповідно до ч. 1 ст. 13 Уніфікованого закону про переказний і простий векселі запис про індосамент проводиться на зворотному боці векселя або на приєднаному до нього додатковому листі (алонжі). Додатковий лист використовується у випадку, якщо на зворотному боці векселя немає вільного місця для здійснення записів. Оскільки вексель повинен заповнюватися на державній мові, то на території України як заповнення самого векселя, так і здійснення решти всіх написів (зокрема про індосамент) проводиться українською мовою. Індосамент повинен бути підписаний індосантом - векселедержателем. Як правило, якщо вексель індосує юридична особа, то індосамент підписується керівником або головним бухгалтером, підписи яких завіряються печаткою.

Статтею 15 Уніфікованого закону про переказний і простий векселі передбачено, що індосант, якщо не обумовлене зворотнє, відповідає за акцепт і за платіж по векселю. У зв'язку з цим учасникам вексельних операцій необхідно знати, що всі суб'єкти підприємницької діяльності, що видали, акцептували, індосували вексель, є солідарно зобов'язаними перед його утримувачем. Таким чином, вексельним законодавством передбачено, що утримувач векселя має право на отримання коштів не тільки від векседавця (платника), але й від інших векселезобов'язаних осіб. Тому при здійсненні індосаменту індосант набуває умовного зобов'язання перед третьою особою - векселедержателем. В

тому випадку, якщо вексель не буде сплачений векселедавцем (платником), утримувач векселя може зажадати оплати по векселю від індосанта.

Індосант може зняти з себе відповідальність по векселю, включивши в текст передавального напису спеціальну обмовку «Без обороту на мене», «Без відповідальності» або іншої рівнозначної обмовки.

Таким чином при передачі векселя по індосаменту виникають наступні юридичні наслідки, які впливають на порядок обліку даного виду цінних паперів:

– для індосата:

- право вимагати платіж від платника по векселю;
- право вимагати платіж від всіх солідарних боржників по векселю (векселедавця, індосантів, аваліста);
- право передати вексель шляхом здійснення індосаменту або без нього (якщо останній індосамент бланковий або на пред'явника);
- право передати вексель в заставу, на облік в банк і т.п.

– у індосанта виникає зобов'язання сплатити грошові кошти в певний момент часу по векселю.

4.3. Особливості бухгалтерського обліку операцій з векселями

4.3.1 Облік видачі векселів

Порядок відображення в бухгалтерському обліку особи, що видала вексель.

Відповідно до Інструкції № 291, облік розрахунків за векселями виданими здійснюється на:

– рахунку 51 «Довгострокові векселі видані» за субрахунками:

511 «Довгострокові векселі, видані в національній валюті»;

512 «Довгострокові векселі, видані в іноземній валюті»;

– рахунку 62 «Короткострокові векселі видані»:

621 «Короткострокові векселі, видані в національній валюті»;

622 «Короткострокові векселі, видані в іноземній валюті»

За кредитом рахунку відображається видача векселів на забезпечення поставок (робіт, послуг) постачальників та інших кредиторів та на забезпечення інших операцій. За дебетом рахунку відображається погашення заборгованості за виданими векселями та її списання.

У періоді видачі векселя кредиторська заборгованість за отримані товари (роботи, послуги) закривається, натомість виникає зобов'язання по векселю, яке відбивається наступною проводкою:

Дебет 63 (58) Кредит 51(62)

Якщо ж видається переказний вексель, то в періоді його видачі слід зробити аналогічну проводку. Якщо ж буде отримано повідомлення про акцепт векселя трасантом, то слід закрити дебіторську заборгованість трасанта проводкою:

Дебет 51 (62) Кредит 36 (37)

Порядок відображення в бухгалтерському обліку векселедержателя

Отримані векселі облікуються на:

– рахунку 18 "Довгострокова дебіторська заборгованість та інші необоротні активи" (субрахунок 182 «Довгострокові векселі одержані»);

– рахунку 34 "Короткострокових векселі отримані", який має наступні субрахунки:

34-1 «Короткострокові векселі, одержані в національній валюті»

34-2 «Короткострокових векселя, одержані в іноземній валюті»

Особливістю видачі переказних векселів є наявність акцепту (згоди сплатити) з боку трасата тому є доцільним введення додаткових субрахунків:

34-11 «Переказні векселі отримані, але не акцептовані»;

34-12 «Переказні векселі, отримані та акцептовані платником векселів».

За дебетом таких рахунків відображається отримання векселя за продані товари (роботи, послуги), а за кредитом – отримання коштів у зв'язку з погашенням векселів, погашення отриманим векселем кредиторської заборгованості, продаж векселя третій стороні. Аналітичний облік ведеться за кожним одержаним векселем.

У періоді отримання векселя дебіторська заборгованість за відвантажені товари (надані роботи, послуги) закривається, натомість виникає заборгованість по векселю наступною проводкою:

Дебет 182 (34) Кредит 36 (37)

Приклад 1. Підприємство А реалізує підприємству Б товари на суму 1200 грн. (у тому числі ПДВ – 200 грн.). У розрахунок за ці товари підприємство Б видає простий вексель з погашенням протягом 6 місяців.

Ситуація А. Договір первісно передбачає вексельну форму розрахунків.

Ситуація Б. грошовий договір купівлі-продажу товарів шляхом додаткової угоди (підписаної після відвантаження товару) трансформується в договір із вексельною формою розрахунків. Після чого, власне, і видається вексель.

Примітка. у продавця товарів облік в обох ситуаціях буде однаковий, оскільки він не залежить від форми договірних відносин.

Таблиця 4.1. Облік видачі простого векселя

№ з/п	Зміст операції	Бухгалтерський облік		Сума, грн.	Податковий облік	
		Дебет	Кредит		валові доходи	валові витрати
Облік у продавця						
1	Відвантажено товари	361	702	1200	1000	–
2	Нараховано податкові зобов'язання з ПДВ	702	641	200	–	–
3	Списано собівартість товарів	902	28	750	–	–
4	Отримано простий короткостроковий вексель	341	631	1200	–	–
Облік у покупця (векселедавця)						
<i>Ситуація А.</i>						
1	Оприбутковано товари	28	631	1000	–	1000
2	Відображено податковий кредит з ПДВ	644	631	200	–	–
3	Видано простий короткостроковий вексель	631	621	1200	–	–
		641	644	200	–	–
4	Списано вексельний бланк	92	209	5	–	–
		–	08	5	–	–
<i>Ситуація Б.</i>						
1	Оприбутковано товари	28	631	1000	–	1000
2	Відображено податковий кредит	641	631	200	–	–
3	Підписано додаткову угоду щодо зміни способу розрахунків	641	631	200	–	–
		644	631	200	–	–
4	Видано простий короткостроковий вексель	631	621	1200	–	–
		641	644	200	–	–
5	Списано вексельний бланк	92	209	5	–	–
		–	08	5	–	–

Приклад 2. Підприємством «Амадеус» було проведено такі операції:

– підприємство А реалізувало підприємству Б товари на суму 1200 грн. (у тому числі ПДВ – 200 грн.);

– підприємство Б реалізувало підприємству В товари на суму 2400 грн. (у тому числі ПДВ – 400 грн.).

У зв'язку з виникненням заборгованостей підприємством Б було прийнято рішення видати підприємству А переказний вексель на суму 1200 грн. із зазначенням як платника за цим векселем підприємства В.

Обидва договори купівлі-продажу первісно передбачали вексельну форму розрахунків.

Таблиця 4.2. Облік видачі переказного векселя

№ з/п	Зміст операції	Бухгалтерський облік		Сума, грн.	Податковий облік	
		Дебет	Кредит		валові доходи	валові витрати
Облік у підприємства А						
1	Відвантажено товари	361	702	1200	1000	–
2	Нараховано податкові зобов'язання з ПДВ	702	641	200	–	–
3	Списано собівартість товару	902	28	800	–	–
4	Від підприємства Б отримано вексель у розрахунок за відвантажений товар	3411	361	1200	–	–
5	Вексель пред'явлено до акцепту і акцептовано	3412	3411	1200	–	–
Облік у підприємства Б						
1	Оприбутковано товари, отримані від підприємства А	28	631	1000	–	1000
2	Відображено податковий кредит з ПДВ	644	631	200	–	–
3	Відвантажено товари підприємству В	361	702	2400	2000	–
4	Нараховано податкові зобов'язання з ПДВ	702	641	400	–	–
5	Списано собівартість реалізованих товарів	902	28	1760	–	–
6	Видано переказний вексель	631	621	1200	–	–
7	За датою видачі векселя відображено податковий кредит і збільшено валові витрати	641	644	200	–	–
8	Після акцепту векселя підприємством В здійснено залік частини заборгованості підприємства В перед підприємством Б	621	361	1200	–	–
9.	Здійснено погашення грошовими коштами залишку заборгованості за відвантаженими товарами	311	361	1200	–	–
Облік у підприємства В						
1	Оприбутковано товар, отриманий від підприємства Б	28	631	2000	–	2000
2	Відображено податковий кредит з ПДВ	641	631	200	–	–
		644	631	200	–	–
3	Акцептовано переказний вексель	631	621	1200	–	–
		641	644	200	–	–
4	Решту заборгованості перед підприємством Б оплачено грошовими коштами	631	311	1200	–	–

4.3.2 Бухгалтерський облік індосаменту векселів

Індосамент векселя це передача продавцю векселя, виданого іншою стороною, яка не приймає участі угоді. Наведемо приклад бухгалтерського обліку операцій з індосаменту векселів.

Приклад 3. Підприємство «Альфа» поставило товар підприємству «Бета» на суму 18 000,0 грн., в т.ч. ПДВ - 3 000,0 грн. Підприємство "Бета" за умовами договору розрахувалося шляхом індосаменту простого векселя підприємства "Дельта", отриманого раніше від підприємства "Гамма" за відвантажені телевізори номіналом 18 000,0 грн. з терміном погашення 9 місяців.

У встановлений термін підприємством "Альфа" вексель був пред'явлений до оплати підприємству "Дельта" і погашений за номіналом.

Таблиця 4.2. Облік видачі переказного векселя

№ з/п	Зміст операції	Бухгалтерський облік		Сума, грн.	Податковий облік	
		Дебет	Кредит		валові доходи	валові витрати
Облік у підприємства Альфа						
1	Відвантажено товари підприємству Бета	361	702	18000	16000	–
2	Нараховано податкові зобов'язання з ПДВ	702	641	3000	–	–
3	Списано собівартість товару	902	28	15000	–	–
4	Отримано вексель з розрахунків за товар від підприємства Бета за індосаментом	341	361	18000	–	–
5	Вексель пред'явлено до оплати та погашено підприємством «Дельта»	311	341	18000	–	–
Облік у підприємства Бета						
1	Оприбутковано товари, отримані від підприємства Альфа	28	631	16000	–	16000
2	Відображено податковий кредит з ПДВ	644	631	3000	–	–
3	Індосовано вексель в оплату отриманого товару	631	621	18000	–	–
4.	Відображено податковий кредит з ПДВ	641	644	3000		
5.	Вексель пред'явлено до оплати та погашено підприємством Дельта	621	361/Дельта	18000	–	

4.3.3 Бухгалтерський облік погашення векселів

Бухгалтерський облік операції з погашення векселя досить простий. Але це стосується тільки випадків, при яких погашення провадиться шляхом здійснення платежу за векселем в безготівковій формі.

Такий платіж завжди має провадитися на повну вартість векселя (тобто номінальну вартість, а також на суму відсотків, якщо вони зумовлені текстом векселя). При погашенні векселя в бухгалтерському обліку робляться наступні записи (табл. 4.3).

Таблиця 4.3. Бухгалтерський облік погашення векселів

Операція	Дебет	Кредит
Погашення векселя (зі складанням акта про пред'явлення векселя до платежу)		
– у останнього векселедержателя:	311	341 (182)
– у векседавця:	621 (511)	311
Викуп власного векселя. Облік у векседавця		
– на фактичну вартість передачі векселя за договором (ціна викупу)	621 (51)	631
– на суму додатної різниці між номіналом векселя та ціною його викупу	621 (51)	746
– на суму від'ємної різниці між номіналом векселя та ціною викупу векселя	977	621 (51)

4.3.4 Бухгалтерський облік викупу векселя за ціною нижче за номінальну вартість

Порядок бухгалтерського обліку викупу векселя за ціною, меншою за номінал, розглянемо на числовому прикладі.

Приклад 4. Підприємство «Б» в розрахунок за отриману від підприємства «А» продукцію вартістю 1200 грн. (у тому числі ПДВ – 200 грн.) видало йому простий вексель номіналом 1200 грн. Після чого підприємство «Б» викупує виданий вексель за 1000 грн.

Таблиця 4.4.- Бухгалтерський облік викупу векселя за ціною нижче номінальної вартості

№ з/п	Зміст операції	Кореспонденція рахунків		Сума, грн.	Податковий облік	
		Дебет	Кредит		валові доходи	валові витрати
Облік у підприємства «А»						
1	Відвантажено продукцію	361	701	1200	1000	–
2	Відображено податкові зобов'язання щодо ПДВ	701	641/ПДВ	200	–	–
3	Списано собівартість продукції	901	26	900	–	–
4	Отримано вексель	341	361	1200	–	1200 ¹
5	Продано вексель векседавцю	361	341	1000	1000 ¹	–
6	Списано дисконт до складу витрат	977	341	200	–	–
7	Отримано гроші за векселем	311	361	1000	–	–

Облік у підприємства «Б»						
1	Отриману продукцію, яка оприбуткована як товар	28	631	1000	–	1000
2	Відображено податковий кредит щодо ПДВ	641/ПДВ	631	200	–	–
3	Видано вексель	631	621	1200	–	–
4	Отримано власний вексель	621	631	1000	200	–
		621	746	200	–	–
5	Оплачено вексель	631	311	1000	–	–

4.4. Особливості оподаткування операцій з векселями

Загальні принципи оподаткування операцій з векселями наступні:

– Для цілей податкового обліку операції з цінними паперами, у тому числі й векселями, належать до операцій особливого виду, які регулюються п. 7.6 ст. 7 «Оподаткування операцій з цінними паперами і деривативами», які передбачає наступне:

✓ платник податків при здійсненні операцій з цінними паперами веде окремий податковий облік «цінно-паперових» доходів і витрат. Такий «цінно-паперовий» облік ведеться за окремими видами цінних паперів: акціями та іншими корпоративними правами, облігаціями, векселями, деривативами та іншими цінними паперами.

✓ в загальному податковому обліку відображається лише підсумковий додатний фінансовий результат – прибуток від операцій із цінними паперами, що розраховується як сума прибутків від операцій із цінними паперами кожного виду і включається за підсумками звітного періоду до валових доходів (рядок 01.4 декларації з податку на прибуток).

✓ облік «цінно-паперових» доходів і витрат протягом звітного року ведеться наростаючим підсумком у додатку КЗ до декларації з податку на прибуток.

✓ у разі якщо за підсумками року за якимось видом цінних паперів отримано збиток, він переноситься на зменшення фінансового результату за таким самим видом цінних паперів у майбутніх звітних (податкових) періодах, і не зменшує прибуток, отриманий за іншими видами цінних паперів.

– Відповідно до пп. 7.6.1 п. 7.6 ст. 7 ЗУ «Про оподаткування прибутку підприємств» спеціальний порядок податкового обліку не поширюються на операції з емісії корпоративних прав чи інших цінних паперів, здійснювані платником податку, а також на операції з їх зворотного викупу чи погашення таким платником податків.

Отже, видача векселя емітентом не спричиняє жодних наслідків в податковому обліку емітенту.

При викупі векселя в окремому «цінно-паперовому» обліку векселедавця (емітента векселя) операції з видачі та зворотного викупу векселя не знаходять

відображення (на податкових наслідках ситуації, коли емітент-векселедавець викупує власний вексель, після чого відбувається його продаж. Сума дисконту визначається як безповоротна фінансова допомога, яка повинна бути віднесена до складу валових доходів відповідно до пп. 4.1.6 п. 4.1 ст. 4 ЗУ «Про оподаткування прибутку підприємств».

Приклад 5. Підприємство А (продавець) відвантажило підприємству Б (покупцю) товар вартістю 1800 грн. (у тому числі ПДВ – 300 грн.), за який підприємство Б розраховалося векселем номіналом 1800 грн. Згодом підприємство Б (векселедавець) викупує виданий вексель із дисконтом 200 грн., тобто за 1600 грн. Покажемо цю ситуацію схематично (рис. 4.1):

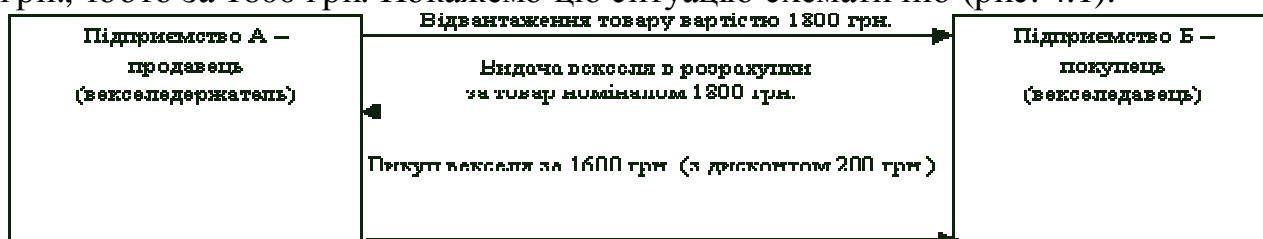


Рис. 4.1 - Схема здійснення господарських операцій за прикладом 5

Розглянемо податкові наслідки сторін у цьому випадку.

Прийняті умовні позначення:

ВД – валові доходи;

ВВ – валові витрати;

ПЗ – податкові зобов'язання щодо ПДВ;

ПК – податковий кредит щодо ПДВ.

Таблиця 4.5.- Податковий облік видачі векселів

Підприємство	Податковий облік							
	Товарна операція (купівля-продаж товарів, у розрахунок за які видано вексель)				Вексельна операція (видача та викуп векселя) (облік за п. 7.6 Закону про податок на прибуток)			
	податок на прибуток		ПДВ		видача векселя покупцем		викуп векселя покупцем	
	ВД	ПЗ	ВВ	ПК	«ціннапа перові» доходи	«ціннапа перові» витрати	«ціннапа перові» доходи	«ціннапа перові» витрати
Підприємство А – продавець (векселедержатель)	1500	300	–	–	–	1800	1600	–
2. Підприємство Б – покупець (векселедавець)	200 ³	–	1500	300	– ⁴	–	–	– ²

³ Сума дисконту, яка дорівнює 200 грн. (1800 грн. – 1600 грн.), має бути включена покупцем – емітентом векселя до складу валового доходу як безповоротна фінансова допомога.

⁴ Відповідно до абзацу п'ятого пп. 7.6.1 ЗУ «Про оподаткування прибутку підприємств» операції з емісії та зворотного викупу векселя в окремому «ціннаперовому» обліку емітента векселя не відображається.

Питання для контролю знань

1. Дайте визначення сутності поняття «вексель».
2. Сформулюйте перелік основних законодавчих актів, що регулюють обіг векселів в Україні.
3. Охарактеризуйте вексель як різновид цінних паперів. У чому його особливості ?
4. Назвіть основні ознаки векселя.
5. Дайте характеристику видів векселів.
6. Чим простий вексель відрізняється від переказного?
7. Хто є суб'єктами вексельного обігу ?
8. Як відбувається обіг векселів?
9. Назвіть та дайте характеристику суб'єктів вексельного обігу.
10. Назвіть перелік обов'язкових реквізитів векселів. Чим порядок заповнення простих векселів відрізняється від правил визначених для переказних векселів ?
11. Визначить сутність поняття «індосамент векселі».
12. Охарактеризуйте суб'єктів процесу індосаменту векселів.
13. Визначить основні вимоги до індосаменту.
14. Сформулюйте загальну методику бухгалтерського обліку видачі векселів емітентом.
15. Сформулюйте порядок відображення в бухгалтерському обліку придбання векселів.
16. Визначить правила бухгалтерського обліку індосаменту векселів.
17. У чому полягають особливості відображення в обліку процесу викупу векселів ?
18. Яким чином проводиться податковий облік операцій з векселями?

ТЕМА 5. ОБЛІК ЦІННИХ ПАПЕРІВ ІНСТИТУТІВ СПІЛЬНОГО ІНВЕСТУВАННЯ (ІСІ) ТА ІПОТЕЧНИХ ЦІННИХ ПАПЕРІВ

План

5.1 Загальні правила організації роботи ІСІ та обліку емітованих цінних паперів

5.1.1 Загальні правила організації роботи ІСІ

5.1.2 Організація бухгалтерського обліку цінних паперів ІСІ (інвестиційних сертифікатів)

5.1.3 Організація податкового обліку інвестиційних сертифікатів

5.2 Сутність та особливості організації обліку іпотечних цінних паперів

5.2.1 Загальні правила обігу іпотечних цінних паперів

5.2.2 Загальні правила обліку іпотечних цінних паперів (іпотечних облігацій і іпотечних сертифікатів) у їх власників

5.1 Загальні правила організації роботи ІСІ та обліку емітованих цінних паперів

5.1.1 Загальні правила організації роботи ІСІ

Відповідно до ЗУ «Про інститути спільного інвестування (пайові та корпоративні інвестиційні фонди)» від 15.03.01 р. № 2299-III (далі – ЗУ «Про ІСІ») *інститути спільного інвестування* (далі – ІСІ) - це корпоративні інвестиційні фонди або пайові інвестиційні фонди, що здійснюють діяльність, пов'язану з об'єднанням (залученням) грошових коштів інвесторів з метою отримання прибутку від вкладення їх в цінні папери інших емітентів, корпоративні права і нерухомість.

Корпоративний інвестиційний фонд (далі - КІФ) - це ІСІ, яке створюється у формі відкритого акціонерного товариства відповідно до законодавства з питань діяльності акціонерних товариств з урахуванням особливостей, встановлених ЗУ «Про ІСІ».

КІФ розміщує акції, які відповідно до ст. 13 ЗУ «Про ІСІ» можуть бути тільки простими іменними. Ніяких вимог відносно того, в якій формі (документарній або бездокументарній) випускаються акції КІФ законодавство не містить. Кожна розміщена акція КІФ надає її власникові однаковий обсяг прав. Початковий статутний фонд (капітал) КІФ формується за рахунок грошових коштів, державних цінних паперів, цінних паперів інших емітентів, які допущені до торгів на фондовій біржі

або в торговельно-інформаційній системі, і об'єктів нерухомості, необхідних для забезпечення статутної діяльності (його розмір не може бути менш розміру статутного фонду, встановленого законодавством для відкритих акціонерних товариств). Після реєстрації КІФ в реєстрі ІСІ здійснюється відкрита підписка на акції. Порядок проведення відкритої підписки на акції визначається законодавством з урахуванням особливостей, встановлених ЗУ «Про ІСІ» та нормативно-правових актах ДКЦПФР.

Пайовий інвестиційний фонд (далі - ПІФ) - це не юридична особа, а активи, які належать інвесторам на праві загальної пайової власності, знаходяться в управлінні компанії по управлінню активами (далі - КУА) та враховуються останньою окремо від результатів її господарської діяльності.

Мінімальний обсяг активів ПІФ не може бути меншим розміру початкового статутного фонду (капіталу) КІФ. КУА організовує розміщення інвестиційних сертифікатів ПІФ, які отримуються інвесторами.

Компанія по управлінню активами (далі - КУА) - це господарське товариство, що здійснює професійну діяльність по управлінню активами ІСІ на підставі ліцензії, видаваної ДКЦПФР України.

Залежно від порядку здійснення діяльності ІСІ можуть бути: відкритого, інтервального та закритого типу:

ІСІ відкритого типу зобов'язані викупати емітованими ними або КУА цінні папери в будь-який момент часу на вимогу інвесторів.

ІСІ інтервального типу – зобов'язані викупати емітовані ним або КУА цінні папери на вимогу інвесторів на протязі обумовленого в проспекті емісії терміну, але не рідше одного разу на рік.

ІСІ закритого типу не мають зобов'язань щодо викупу емітованих ним або КУА цінних паперів до моменту його реорганізації або ліквідації.

Дивіденди за цінними паперами ІСІ відкритого та інтервального типів не нараховуються та не сплачуються.

Виходячи зі запланованого строку діяльності, ІСІ можуть бути термінові та безтермінові.

Термінові ІСІ створюються на певний час, вказаний в проспекті, після закінчення якого ІСІ ліквідується або реорганізується. ІСІ закритого типу може бути тільки терміновим.

Безстрокові ІСІ створюються на невизначений термін. Виходячи із структури активів вони можуть бути диверсифікованими і недиверсифікованими:

Загальні принципи організації роботи ІСІ наведені на рис. 5.1.

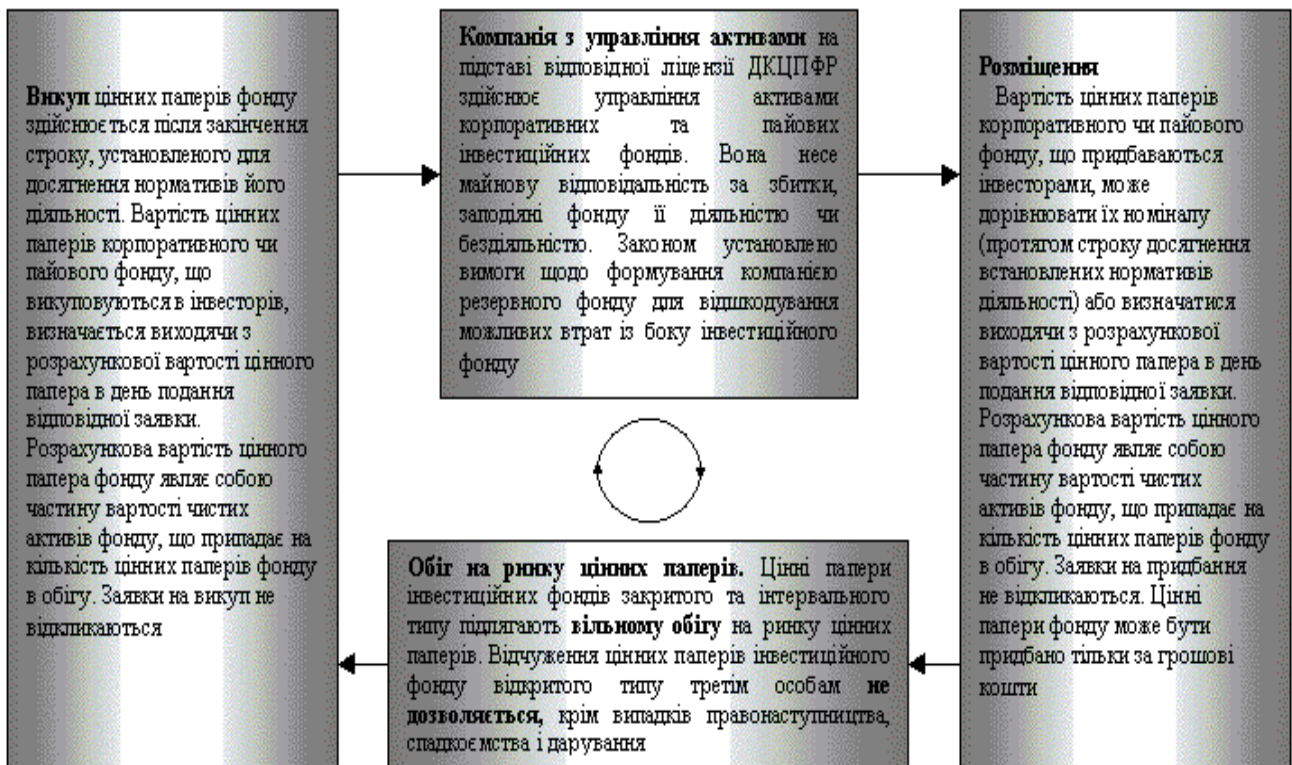


Рис. 5.1 - Загальна схема діяльності ІСІ (інвестиційних фондів)

ІСІ можуть емітувати наступні види цінних паперів:

- акції, емітовані корпоративним інвестиційним фондом (КІФ);
- інвестиційні сертифікати, емітовані компанією по управлінню активами (КУА), що управляє активами пайового інвестиційного фонду (ПІФ).

Інвестиційний сертифікат - це цінний папір, що розміщується корпоративним інвестиційним фондом (КІФ), інвестиційною компанією (ПІФ), компанією по управлінню активами (КУА) пайового інвестиційного фонду та засвідчує право власності інвестора на частку в інвестиційному фонді, спільному фонді інвестиційної компанії або пайовому інвестиційному фонді.

Згідно з ЗУ «Про цінні папери» інвестиційні сертифікати віднесені до емісійних цінних паперів. Емітентом інвестиційних сертифікатів є компанія по управлінню активами (КУА).

Інвестиційні сертифікати можуть випускатися як в документарній, так і в бездокументній формах. Кожен інвестиційний сертифікат надає його власникові однаковий обсяг прав. Інвестиційний сертифікат може бути як іменним цінним папером, так і цінним папером на пред'явника.

У проспекті емісії інвестиційних сертифікатів обов'язково встановлюється порядок їх обігу, який має наступні особливості:

▭ викуп здійснюється за єдиними для всіх інвесторів цінами, встановленими на день об'яви інвесторам заявки про викуп цінних паперів ІСІ, виходячи з вартості чистих активів такого ІСІ;

▭ вартість інвестиційних сертифікатів, визначається виходячи з розрахункової вартості цінного паперу, яка визначається як результат розділення загальної вартості чистих активів ІСІ на кількість цінних паперів ІСІ, що знаходяться в обігу на дату проведення розрахунку. Ціна, по якій КУА здійснює викуп цінних паперів ІСІ, може зменшуватися лише на суму комісійної винагороди агента (торговця цінними паперами), з яким вона уклала відповідний договір;

▭ викуп здійснюється шляхом сплати відповідної суми грошових коштів. При цьому право власності інвестора на такі цінні папери припиняється. У разі письмової згоди учасника ІСІ розрахунок при викупі цінних паперів може бути здійснений іншими видами активів ІСІ.

Обіг інвестиційних сертифікатів також має низку особливостей, які слід враховувати при організації їх податкового і бухгалтерського обліку у інвесторів, а саме:

▭ інвестиційні сертифікати є пайовими цінними паперами, але, на відміну від акцій, вони не засвідчують участь їх власника в статутному капіталі емітента - компанії з управління активами (КУА) інвестиційного фонду, а свідчать про право власності на частку в пайовому капіталі ПФ;

▭ номінальна вартість інвестиційного сертифікату ніякої інформації інвесторові не надає. Важливою є сформована розрахункова вартість, по якій здійснюється їх викуп;

▭ доходи, що отримуються інвестором - власником інвестиційного сертифікату, можна класифікувати як:

✓ дивіденди, які є частиною прибутку, отриманою ПФ у вигляді приросту вартості чистих активів (цей приріст утворюється за рахунок доходів від здійснення операцій з активами ІСІ і доходів, нарахованих по активах ІСІ);

✓ доход від продажу інвестиційного сертифікату на вторинному ринку цінних паперів. Якщо ціна покупки інвестиційного сертифікату є нижчою, ніж ціна продажу, інвестор отримує прибуток, якщо навпаки - зазнає збитку;

✓ доход від отримання у власність грошових коштів (або іншого майна, ПФ, що залишилися після ліквідації) при викупі сертифікату КУА, що визначається із суми грошових коштів, що отримав інвестор. Якщо сума грошових коштів (вартість майна) перевищує ціну покупки сертифікату, інвестор отримує прибуток, якщо навпаки - зазнає збитку.

5.1.2 Організація бухгалтерського обліку цінних паперів ІСІ (інвестиційних сертифікатів)

Витрати на придбання інвестиційних сертифікатів формують первинну вартість таких фінансових інвестицій, які утримуються підприємством з метою збільшення прибутку шляхом отримання дивідендів, збільшення вартості капіталу або інших вигод для інвестора.

Порядок бухгалтерського обліку інвестиційних сертифікатів визначається П(С)БО 12 «Фінансові інвестиції» і П(С)БО 13 «Фінансові інструменти». Однак, ці стандарти не визначають особливостей обліку інвестиційних сертифікатів, зокрема формування їх вартості. Виходячи з суті фінансових інвестицій в інвестиційні сертифікати їх оцінка на дату балансу можлива за допомогою одного з наступних методів:

- методу участі в капіталі - на дату балансу балансова вартість фінансової інвестиції переоцінюватиметься виходячи з частки інвестора у вартості чистих активів ПФ, тобто відображається в тій сумі, яку інвестор повинен отримати у випадку, якщо подасть заявку до КУА про викуп інвестиційних сертифікатів, що йому належать;

- методу справедливої вартості;

- методу оцінки за справедливою вартістю з урахуванням зменшення корисності.

Вибір того або іншого методу оцінки інвестиційних сертифікатів на дату балансу здійснюється підприємством самостійно на підставі аналізу інформації, що існує у нього, щодо діяльності ІСІ і КУА, а також чистої вартості їх активів.

5.1.3 Організація податкового обліку інвестиційних сертифікатів

Податковий облік інвестиційних сертифікатів регламентується п. 7.6 ст. 7 ЗУ «Про оподаткування прибутку підприємств», який передбачає:

- при придбанні такого виду цінних паперів інвестор не збільшує валові витрати, оскільки така операція не є покупкою товарів (п. 1.6 ст.1 Закону України «Про оподаткування прибутку підприємств»), а відображає їх вартість в спеціальному «цінно-паперовому» обліку. У додатку КЗ декларації про прибуток підприємств витрати по таких цінних паперах відображаються в рядку 7.2;

- доход по інвестиційних сертифікатах, що отримується їх власником, прирівнюється до дивідендів, що виходить з пайової природи інвестиційних сертифікатів. Таким чином емітент пайових цінних паперів виплачує власникам цінних паперів не фіксовану суму і не суму, нараховану наперед певним

способом на номінальну вартість цінного паперу (відсоток), а суму, визначену в результаті розподіленої в тому або іншому порядку прибутку (дивіденди). Це означає, що отримання дивідендів по інвестиційних сертифікатах, які емітовані КУА, - резидентом, не відображаються в податковому обліку інвестора (валовий дохід збільшують тільки дивіденди, отримані від нерезидентів).

¬ інші доходи, які може отримати учасник ПФ, - власник інвестиційних сертифікатів, - це доходи, отримані внаслідок припинення права власності на такі сертифікати. У цьому випадку в податковому обліку ця операція відображається як операція з продажу цінних паперів на вторинному ринку, тобто з відображенням «цінно-паперового» доходу (рядок 7.1 додатку КЗ до декларації про прибуток підприємств). До «цінно-паперових» витрат, якщо дані витрати не були відображені раніше, відображаються витрати на придбання інвестиційних сертифікатів на етапі емісії. У разі отримання позитивного результату збільшуються валові доходи за звітний (податковий) період, якщо від'ємний - утворюються «цінно-паперові» збитки.

5.2 Сутність та особливості організації обліку іпотечних цінних паперів

5.2.1 Загальні правила обігу іпотечних цінних паперів

Відповідно до ст. 3 ЗУ «Про цінні папери» *іпотечні цінні папери* - це цінні папери, випуск яких забезпечений іпотечним покриттям (іпотечним пулом) та які засвідчують право власника на отримання від емітента засобів, що належать ним. До іпотечних цінних паперів Законом віднесені:

- ¬ іпотечні облігації;
- ¬ іпотечні сертифікати;
- ¬ застави;
- ¬ сертифікати ФОН.

Іпотечні облігації - це облігації, виконання зобов'язань емітента по яких забезпечене іпотечним покриттям в порядку, встановленому ЗУ «Про цінні папери». Вона засвідчує внесення грошових коштів її власником і підтверджує зобов'язання емітента відшкодувати йому номінальну вартість цієї облігації і грошового доходу в порядку, встановленому цим Законом і проспектом емісії.

Відмінністю іпотечних облігацій від звичайних облігацій є те, що вони забезпечені іпотечним покриттям (іпотечними активами, а також іншими активами, які у відповідності з проспектом емісії і реєстром іпотечного покриття забезпечують виконання зобов'язань емітента по іпотечних облігаціях). Емітентом іпотечних облігацій може бути тільки банк або небанківська фінансова установа.

Іпотечні активи, а також інші активи, які в процесі обслуговування іпотечних активів включаються в іпотечне покриття, вважаються переданими в заставу власникам облігацій. Це застava рухомого майна, яка забезпечує виконання зобов'язань емітента - заставодателя перед власниками іпотечних облігацій - заставодержателями.

Відповідно до ЗУ «Про іпотечні облігації» від 22.12.2005 р. № 3273-IV іпотечні облігації:

- ▭ мають номінальну вартість, при цьому ціна розміщення може не співпадати з номінальною вартістю;
- ▭ є іменними цінними паперами;
- ▭ випускаються тільки в бездокументній формі;
- ▭ розміщуються шляхом відкритої (публічної) або закритої (приватної) пропозиції.

Можуть випускатися наступні види іпотечних облігацій:

- ▭ звичайні іпотечні облігації;
- ▭ структуровані іпотечні облігації.

Емітентом звичайних іпотечних облігацій є іпотечний кредитор, який несе відповідальність за виконання зобов'язань по таких іпотечних облігаціях іпотечним покриттям і всім іншим своїм майном, на яке відповідно до законодавства може бути обернене стягнення.

Емітентом структурованих іпотечних облігацій є спеціалізована іпотечна установа, яка несе відповідальність за виконання зобов'язань по іпотечних облігаціях тільки іпотечним покриттям.

Відповідно до ЗУ «Про іпотечне кредитування, операції з консолідованим іпотечним боргом і іпотечні сертифікати» від 19.06.2003 р. № 979-IV *іпотечні сертифікати*:

- ▭ мають номінальну вартість або вказівку частки консолідованого іпотечного боргу, яка приходить на один сертифікат (номінальна вартість може бути встановлена в національній валюті з урахуванням інфляційної обмовки);
- ▭ можуть бути іменними або на пред'явника;
- ▭ можуть випускатися в документарній або бездокументній формі.

Сертифікати на пред'явника випускаються тільки в документарній формі; розміщуються тільки шляхом відкритої (публічного) пропозиції.

Існують наступні різновиди іпотечних сертифікатів:

- ▭ іпотечні сертифікати з фіксованою прибутковістю;
- ▭ іпотечні сертифікати участі.

Випуск сертифікатів з фіксованою прибутковістю передбачає, що власником іпотечних активів залишається емітент, а грошові потоки, що отримуються по таких сертифікатах їх власниками, складаються з номінальної вартості таких сертифікатів, що виплачується емітентом при погашенні, та відсотків. При випуску сертифікатів участі вважається, що власники сертифікатів передають іпотечні активи в довірчу власність управителеві відповідно до договору управління іпотечними активами, підписаного між емітентом і управителем.

При податковому і бухгалтерському обліку іпотечних цінних паперів необхідно врахувати наступні моменти:

по-перше, іпотечні цінні папери виділені в ЗУ «Про цінні папери» в окрему групу оскільки їх не можна віднести до групи пайових цінних паперів та до групи боргових цінних паперів.

по-друге, аналіз правової природи звичайних іпотечних облігацій і іпотечних сертифікатів з фіксованою прибутковістю дозволяє віднести їх до групи боргових цінних паперів. Придбання звичайних іпотечних облігацій (іпотечних сертифікатів з фіксованою прибутковістю) на етапі емісії означає, що емітенту надаються грошові кошти, сума яких повертається на етапі погашення, аналогічно як у випадку з борговими цінними паперами.

Структуровані іпотечні облігації і іпотечні сертифікати участі передбачають або участь власників таких цінних паперів в управлінні іпотечними активами - генераторами доходів, або отримання доходів виходячи з частки участі в платежах по іпотечних активах.

5.2.2 Загальні правила обліку іпотечних цінних паперів (іпотечних облігацій і іпотечних сертифікатів) у їх власників

Іпотечні сертифікати, як й інші види цінних паперів, відповідають критеріям визнання в бухгалтерському обліку у якості фінансових інвестицій. Бухгалтерський облік таких активів не відрізняється від обліку будь-яких інших видів фінансових інвестицій.

Особливістю є необхідність відображення отриманого забезпечення по інвестиційних сертифікатах у будь-якому вигляді іпотечних активів - для іпотечних сертифікатів з фіксованою дохідністю, або іпотеки - для іпотечних сертифікатів участі.

Відповідно до Інструкції № 291 отримання забезпечення виконання зобов'язань у вигляді застави майна відбивається шляхом збільшення залишку

на забалансовому рахунку 06 «Гарантії і забезпечення отримані» (дебіторська заборгованість заставника (іпотекодателя) за основним зобов'язанням повинна бути відображена раніше).

Самі іпотечні сертифікати як вид фінансових інвестицій відображаються на субрахунках:

14-2 «Інших інвестиції зв'язаним сторонам»;

14-3 «Інвестиції незв'язаним сторонам»;

35-2 «Інших поточних фінансових інвестиції».

Приклад 1. Відображення в бухгалтерському обліку інвестора покупки і погашення іпотечних сертифікатів, а також отримання доходу по таких сертифікатах.

Таблиця 5.1.- Обліку операцій з іпотечними сертифікатами у інвестора

№ п/п	Зміст запису	Дебет	Кредит	Сума, грн.
1. Придбання іпотечних сертифікатів				
1.1	Відображено придбання іпотечних сертифікатів з фіксованою прибутковістю за грошові кошти	143	311	1 200 000
1.2	Відображено отримання забезпечення у вигляді іпотечних активів	06		1 200 000*
* Вартість забезпечення дорівнює вартості частки іпотечних активів, яка відповідає придбаним іпотечним сертифікатам				
1.3	Відображено придбання іпотечних сертифікатів участі	143	311	100 000
1.4	Відображено забезпечення у вигляді іпотеки	06		100 000**
** Вартість забезпечення дорівнює частині вартості іпотек, яка відповідає вартості придбаних іпотечних сертифікатів				
2. Отримання доходу по іпотечних сертифікатах				
2.1	Нараховані відсотки по іпотечних сертифікатах з фіксованою прибутковістю	373	732	200 000
2.2	Отримані відсотки по іпотечних сертифікатах з фіксованою прибутковістю	311	373	200000
2.3	Нарахований дохід по іпотечних сертифікатах участі (у частині в ідсотків по консолідованому іпотечному боргу)	373	732	25000
2.4	Отриманий дохід по іпотечних сертифікатах участі (у частині в ідсотків по консолідованому іпотечному боргу)	311	373	25000
2.5	Відображено часткове погашення іпотечних сертифікатів участі в частині основної суми заборгованості	311	143	12000
2.5	Списана частина забезпечення у вигляді іпотеки		06	12000
3. Погашення іпотечних сертифікатів				
3.1	Відображено погашення іпотечних сертифікатів з фіксованою прибутковістю	311	143	1200000
3.2	Списано забезпечення у вигляді іпотечних активів		06	1200000
3.3	Відображено остаточне погашення іпотечних сертифікатів участі	377	143	25000***
*** Показана сума, що залишилася до погашення боргу				
3.4	Списано забезпечення у вигляді іпотеки		06	25000

Питання для контролю знань

1. Визначить сутність інститутів спільного інвестування (ІСІ).
2. Яким чином можна класифікувати ІСІ ?
3. Чим відрізняються між собою ІСІ відкритого, інтервального та закритого типу ?
4. У чому визначається сутність корпоративних інвестиційних фондів ?
5. Визначить особливості діяльності пайових інвестиційних фондів (ПІФ).
6. Яким чином здійснюється взаємодія між ПІФами та компаніями з управління активами (КУА)?
7. Сформулюйте загальну методичку організації діяльності ІСІ.
8. Які види цінних паперів можуть емітувати ІСІ ?
9. Визначить сутність інвестиційних сертифікатів.
10. У чому полягають особливості емісії та обертання інвестиційних сертифікатів ?
11. Які види доходу можуть отримувати інвестори - власники інвестиційних сертифікатів ?
12. Яким чином здійснюється організація бухгалтерського обліку інвестиційних сертифікатів?
13. Які методи оцінки балансової вартості інвестиційних сертифікатів можуть застосовуватися для оцінки таких фінансових інвестицій на дату балансу в бухгалтерському обліку ?
14. Визначить особливості податкового обліку інвестиційних сертифікатів.
15. Які цінні папери відносяться до групи іпотечних ?
16. Дайте характеристику іпотечних облігацій.
17. Сформулюйте особливості емісії та обігу іпотечних облігацій.
18. Хто є емітентами іпотечних облігацій ?
19. Визначить сутність та особливості обігу іпотечних сертифікатів.
20. Яким чином здійснюється організація бухгалтерського обліку іпотечних цінних паперів ?

ТЕМА 6. ОСОБЛИВОСТІ ВІДОБРАЖЕННЯ В ФІНАНСОВІЙ ЗВІТНОСТІ ОПЕРАЦІЙ З ЦІННИМИ ПАПЕРАМИ

План

- 6.1 Баланс як джерело достовірної інформації про акціонерний капітал
- 6.2 Облік операцій з інструментами власного капіталу та відображення в фінансовій звітності
- 6.3 Відображення в фінансовій звітності показників прибутковості акцій
- 6.4 Особливості визнання та їх відображення в бухгалтерському обліку фінансових інструментів

6.1 Баланс як джерело достовірної інформації про акціонерний капітал

Звітність компанії є джерелом інформації для широкого кола користувачів. Її вивчення допомагає в ухваленні рішень про інвестування або оцінку результатів діяльності менеджменту підприємства з вже наявними ресурсами.

З погляду інвестора найбільший інтерес представляє інформація, що міститься в розділі I пасиву балансу «Власний капітал» оскільки він характеризує управлінські якості менеджменту підприємства.

При формуванні величини власного капіталу виділяють наступні джерела:

- ⊃ внески акціонерів;
- ⊃ капітал, отриманий за рахунок зміни оцінок або надходження безоплатних активів;
- ⊃ нерозподілений прибуток.

Величина внесків акціонерів (акціонерний капітал) є ресурсом, яким наділяється підприємство у момент його створення та розпорядження яким повинно приносити доход його акціонерам у майбутньому.

Величина акціонерного капіталу визначає розмір підприємства, його положення в галузевому сегменті, дозволяє за рахунок сконцентрованості ресурсів добиватися великих конкурентних переваг. Тому підприємства прагнуть до максимального залучення акціонерного капіталу за допомогою емісії акцій.

Довіра акціонерів до компанії, яка виявляється у вигляді вкладення інвестицій в акції, у свою чергу, викликає у компанії постійні зобов'язання щодо достовірності даних, наданих в звітності, яка забезпечується за рахунок дотримання вимог міжнародних (МСФЗ та МСБО) або національних стандартів (П(С)БО) обліку.

Достовірність інформації щодо вартості залученого акціонерного капіталу забезпечується виконанням наступних правил:

а) Операції по розміщенню акцій регулюються П(С)БО 13 «Фінансові інструменти», в якому акції та долі в уставному капіталі визначаються як інструменти власного капіталу, а операції з ними - контрактами, що укладаються відносно інструментів власного капіталу, які підтверджують право покупця на частину в активах компанії, сум, що залишаються після вирахування, за всіма його зобов'язаннями. Будь-яка зміна власного капіталу від викупу чи анулювання власних акцій є передачею між тими акціонерами, які віддали свою частку, і тими, які продовжують тримати акції, а тому не є прибутком або збитком підприємства. Згідно п. 28 П(С)БО 13 «Фінансові інструменти» прибуток або збиток від продажу або анулювання акцій емітент відображає збільшенням або, відповідно, зменшенням додаткового вкладеного капіталу. Якщо його не вистачає, то сума перевищення збитку від продажу, випуску або анулювання випущених інструментів власного капіталу над величиною додаткового вкладеного капіталу відображається зменшенням нерозподіленого прибутку (збільшенням непокритого збитку). Витрати на випуск або зворотний викуп інструментів власного капіталу відображаються зменшенням додаткового вкладеного капіталу, а при його відсутності - зменшенням нерозподіленого прибутку (збільшенням непокритого збитку).

б) Для узагальнення інформації про стан та рух власного капіталу використовуються рахунки класу 4 згідно Інструкцією № 291. Для відображення вказаних операцій використовується рахунок 45 «Вилучений капітал», по дебету якого показується фактична собівартість викуплених у власних акціонерів акцій, а по кредиту - вартість анульованих або перепроданих акцій. Рахунок є контрпасивним до рахунку 40 «Статутний капітал».

в) Фактична собівартість викуплених акцій, згідно п. 29 П(С)БО 13 «Фінансові інструменти», складається із справедливої вартості фінансових інструментів, наданих в обмін на акції, і витрат, безпосередньо пов'язаних з їх придбанням (комісійні, обов'язкові збори і платежі при передачі цінних паперів і т. д.).

г) Оскільки статутний капітал облікується за номінальною вартістю, відображення по дебету рахунку 45 «Вилучений капітал» сум, що перевищують номінальний розмір акцій, буде спотворювати інформацію про виплачену частину капіталу. Тому більш доцільним є спосіб визначений в МСБО 32 «Фінансові інструменти: розкриття та подання», згідно якому витрати на придбання власних викуплених акцій відображаються наступним чином: за номінальною

вартістю викуплені акції показуються як вилучення з акціонерного капіталу, а премії або дисконт, пов'язані з покупкою, обліковуються шляхом коригування інших категорій капіталу. В результаті по дебету рахунку 45 «Вилучений капітал» буде відображається номінальна вартість викуплених акцій, а виникаюча різниця відноситься на рахунки додаткового вкладеного капіталу, або - при їх відсутності або недостатності - на рахунок нерозподіленого прибутку (непокритого збитку) (рахунок 44 «Нерозподілений прибуток (збиток)»).

Приклад 1. Компанія ухвалила рішення здійснити первинне розміщення 1000 акцій, номінальна вартість яких склала 1000 тис. грн. Акції розміщувалися за вартістю 1200 грн./шт. Через рік на загальних зборах акціонерів було ухвалено рішення викупити акції власної емісії за вартістю 1300 грн. для подальшого перепродажу за вартістю 1500 грн. за акцію.

Таблиця 6.1. Відображення в обліку формування акціонерного капіталу та його зміни

№ п/п	Зміст господарської операції	Бухгалтерський облік		
		Дебет	Кредит	Сума, тис. грн.
Первинне розміщення акцій				
1.1	Оголошений розмір статутного капіталу	46	40	1000
1.2	Викуплені акції акціонерами	311	46	1000
1.3	Відображена сума перевищення вартості розміщення акцій над номінальною вартістю (емісійний доход)	311	421	200
1.4	Відображені витрати на випуск акцій	421	685	20
Викуп акцій власної емісії				
2.1	Відображений викуп акцій за оголошеною вартістю	451	311	1300
2.2	Відображена вартість послуг, пов'язана з викупом	421	685	25
2.3	Відображена вартість перевищення викупної вартості акцій над емісійною вартістю	421	451	155
2.4	Відображений збиток від викупу	44	451	145
Перепродаж акцій				
3.1	Відображений продаж акцій за номінальною вартістю	311	451	1000
3.2	Відображена сума перевищення продажної вартості над номінальною вартістю	311	421	500

6.2 Облік операцій з інструментами власного капіталу та відображення в фінансовій звітності

Методологічні засади формування в бухгалтерському обліку та фінансової звітності інформації про операції, платіж за якими здійснюється на основі акцій з використанням інструментів власного капіталу або коштів (інших активів) визначається П(С)БО 34 «Платіж на основі акцій».

Операція, платіж за якою здійснюється на основі акцій, – це операція, за якою заборгованість за придбані (отримані) товари (роботи, послуги) підприємство погашається інструментами власного капіталу (в тому числі акціями або опціонами на акції) або коштами (іншими активами) в сумі, яка визначається на основі вартості акцій або інших інструментів власного капіталу.

Норми П(С)БО 34 «Платіж на основі акцій» не застосовуються на операції:

▭ в результаті яких підприємство в обмін на інструменти власного капіталу отримує активи як складову чистих активів, придбаних в результаті об'єднання підприємств або господарської діяльності, на які поширюється дія П(С)БО 19 «Об'єднання підприємств»;

▭ пов'язані з інструментами власного капіталу, платіж за якими передбачається здійснити коштами, іншими фінансовими інструментами або шляхом обміну на інші фінансові інструменти, до яких застосовується П(С)БО 13 «Фінансові інструменти».

При придбанні або отриманні товарів (робіт, послуг) за договором про платіж на основі акцій:

▭ такі активи (витрати) визнаються на дату їх надходження (отримання);

▭ одночасно визнається збільшення власного капіталу (якщо погашення заборгованості здійснюється інструментами власного капіталу), або збільшення зобов'язання (якщо погашення заборгованості передбачено здійснити коштами (іншими активами));

▭ такі товари або витрати оцінюються за справедливою вартістю отриманих товарів (робіт, послуг) за винятком випадків, коли ця справедлива вартість не може оцінюватися достовірно;

▭ у разі якщо підприємство не може встановити справедливую вартість визнаних товарів (послуг, витрат), їх оцінка здійснюється за справедливою вартістю наданих інструментів власного капіталу. За такою оцінкою відображається відповідно збільшення власного капіталу або збільшення зобов'язання.

▭ визначення такої справедливої вартості наданих інструментів власного капіталу відбувається виходячи з цін на фондовому ринку на дату отримання товарів (робіт, послуг);

▭ не визнається факт отримання товарів (робіт, послуг), якщо постачальник не набуває права на надані інструменти власного капіталу, наприклад якщо постачальник не забезпечить надання послуг протягом визначеного періоду обслуговування.

Якщо за договором про платіж на основі акцій інструменти власного капіталу:

▭ передаються постачальнику послуг (робіт) до надання ним послуг, то власний капітал збільшується на загальну вартість послуг (робіт), визначену на дату цього договору, з наступним відображенням послуг (робіт), які отримуються у погашення боргу за передані інструменти власного капіталу;

▭ передаються постачальнику після надання (виконання) ним послуг (робіт), то вартість цих послуг (робіт) відображається на дату їх отримання з відповідним збільшенням власного капіталу.

При здійсненні оцінки справедливої вартості наданих інструментів власного капіталу слід урахувувати ринкові умови, зокрема договірну ціну акцій, яка визначає умови виконання договору про платіж на основі акцій. Таким чином, при наданні інструментів власного капіталу з визначеними ринковими умовами підприємство повинно визнавати придбані (отримані) товари (роботи, послуги) при виконанні всіх інших умов договору про платіж на основі акцій.

При визначенні справедливої вартості опціонів на дату отримання товарів (робіт, послуг) надання опціонів на додаткові акції не враховується. Натомість опціон оновлений слід відображати у порядку, передбаченому для нового наданого опціону на дату договору про платіж на основі акцій.

Крім того, після виконання умов договору про платіж на основі акцій загальна сума власного капіталу, збільшена на вартість товарів (робіт, послуг), отриманих за договором про платіж на основі акцій з використанням інструментів власного капіталу, надалі не коригується.

Також не коригується вартість придбаних (отриманих) товарів (робіт, послуг), визначена за справедливою вартістю інструментів власного капіталу на дату отримання товарів (робіт, послуг), при зміні надалі справедливої вартості інструментів власного капіталу.

У разі якщо інструменти власного капіталу анулюються або розрахунки за ними завершено протягом періоду виконання умов договору про платіж на основі акцій:

▭ таке анулювання або завершені розрахунки відображаються визнанням зобов'язання в сумі справедливої вартості інструментів власного капіталу на дату договору про платіж на основі акцій;

▭ надані нові інструменти власного капіталу визнаються на дату їх надання зобов'язанням за інструментами власного капіталу замість зобов'язання за анульованими інструментами власного капіталу. При цьому зміна

справедливої вартості інструментів власного капіталу відображається збільшенням зобов'язання за отримані товари (роботи, послуги) і зменшенням власного капіталу. Якщо підприємство не визначає надані нові інструменти власного капіталу як інструменти власного капіталу, що замінюють анульовані інструменти власного капіталу, тоді такі нові інструменти власного капіталу відображаються як нове надання інструментів власного капіталу.

Викуп інструментів власного капіталу в сумі, що не перевищує їх справедливую вартість на дату викупу, відображається вилученням власного капіталу, за винятком тієї виплати, яка перевищує суми викупу над їх справедливою вартістю на дату викупу. Таке перевищення слід визнавати іншими витратами.

Якщо договір про платіж на основі акцій передбачає право вибору способу погашення зобов'язань – коштами (іншими активами) або інструментами власного капіталу, така операція відображається як операція, платіж за якою здійснюється:

– на основі акцій з використанням коштів, якщо підприємство обрало спосіб погашення зобов'язань коштами (іншими активами);

– на основі акцій з використанням інструментів власного капіталу, якщо підприємство не обрало спосіб погашення зобов'язань коштами (іншими активами).

У разі якщо договір про платіж на основі акцій надає постачальнику право вибору способу одержання платежу, а саме: грошовими коштами (іншими активами) або інструментами власного капіталу, – то підприємство відображає зобов'язання за платежем складним фінансовим інструментом, який включає суму збільшення зобов'язання та суму збільшення власного капіталу. При цьому сума збільшення власного капіталу відображається в сумі, що дорівнює різниці між справедливою вартістю отриманих товарів (робіт, послуг) і справедливою вартістю зобов'язання, визначеною на основі акцій з використанням коштів на дату отримання товарів (робіт, послуг) за операціями з постачальниками, крім працівників підприємства. За операціями з працівниками підприємства складний фінансовий інструмент оцінюється на дату укладання договору з урахуванням умов, на яких були надані права на одержання грошових коштів або інструментів власного капіталу.

Якщо підприємство за договором про платіж на основі акцій має право вибору способу погашення зобов'язань за операціями, платіж за якими здійснюється на основі акцій, але існують правові обмеження щодо випуску інструментів власного капіталу або спосіб погашення зобов'язань коштами (іншими активами) є для підприємства пріоритетним (традиційним), то

підприємство відображає таку операцію у порядку, передбаченому для способу погашення зобов'язань коштами (іншими активами).

У разі якщо договір про платіж на основі акцій передбачає можливість вибору підприємством способу погашення зобов'язань, але за відсутності обмежень щодо випуску інструментів власного капіталу та за відсутності договірної вимоги погасити зобов'язання грошовими коштами, підприємство відображає таку операцію в обліку відповідно до вимог щодо операцій, платіж за якими здійснюється на основі акцій з використанням інструментів власного капіталу.

Розкриття інформації про операції, платіж за якими здійснюється на основі акцій, відображається у Примітках до фінансової звітності.

6.3 Відображення в фінансовій звітності показників прибутковості акцій

Відображення в фінансовій звітності показників прибутковості акцій здійснюється в III розділі Звіту про фінансові результати, порядок заповнення якого регламентується П(С)БО 3 «Звіт про фінансові результати».

Крім цього необхідно застосовувати спеціальні стандарти, які містять методику відображення прибутку за акціями та платежів на основі акцій. Це:

– П(С)БО 24 «Прибуток на акцію»;

– П(С)БО 34 «Платіж на основі акцій» (набирає чинності з 01.01.2010 р.), який розроблений на основі МСБО 33 «Прибуток на акцію».

П(С)БО 24 «Прибуток на акцію» застосовується для розрахунку показників, що відображаються в розділі III Звіту про фінансові результати (форма № 2).

Розділ III "Розрахунок показників прибутковості акцій" Звіту про фінансові результати (форма № 2) заповнюється підприємствами, які є:

– відкритими акціонерними товариствами, прості або потенційно прості акції яких відкрито продаються і купуються на фондових біржах протягом звітного року;

– акціонерними товариствами, які знаходяться в процесі випуску таких акцій.

При заповненні Розділ III "Розрахунок показників прибутковості акцій" Звіту про фінансові результати (форма № 2) розраховуються наступні показники:

– Середньорічної кількості простих акцій (ряд. 300).

– Скоригованої середньорічної кількості простих акцій (ряд. 310).

– Чистого прибутку (збитку) на одну просту акцію (ряд. 320).

– Скоригованого чистого прибутку (збитку) на одну просту акцію (ряд. 330).

Усі ці показники є аналітичними, похідними від показника чистого прибутку (ряд. 220 Звіту про фінансові результати) або збитку (ряд. 225 Звіту про фінансові результати), а обов'язковість їх наявності у фінансовій звітності ВАТ продиктована специфікою цього виду підприємств.

А) *Середньорічна кількість простих акцій* (ряд. 300) – це середньозважена кількість простих акцій, які перебували в обігу протягом звітного року, яка розраховується за формулою:

$$\text{Середньорічна кількість простих акцій} = \frac{A1 \times C1 + A2 \times C2 + \dots + An \times Cn}{365}$$

де, А - кількість простих акцій, що знаходяться в обороті протягом звітного року (дані протоколів загальних зборів про викуп (випуску) простих акцій);

С - період часу, протягом якого обертаються прості акції (вимірюється в днях);

365 - кількість днів в звітному році.

При включенні простих акцій в розрахунок середньорічної кількості простих акцій, що знаходяться в обігу необхідно враховувати особливості їх оплати (табл.. 6.2).

Таблиця 6.2.- Особливості включення простих акцій в розрахунок середньорічної кількості виходячи із способу їх оплати

Особливості оплати акціонерами (мета) випуску простих акцій	Дата включення простих акцій в розрахунок середньорічної кількості простих акцій
Оплата за грошові кошти	Дата виникнення у емігента дебіторської заборгованості за розрахунками з учасниками
Оплата шляхом обміну на інші активи	Дата визнання емігентом активу
Оплата шляхом обміну на послуги	Дата фактичного надання емігенту послуг
Отримання дивідендів акціями додаткової емісії	Дата виплати дивідендів
Конвертація опціонів і варрантів в прості акції або сплата відсотків за цим фінансовим зобов'язанням	Дата припинення нарахування відсотків або (у разі відсутності відсотків) дата надання простих акцій в рахунок погашення фінансових зобов'язань по опціонах і варрантах
Для погашення зобов'язання товариства	Дата погашення зобов'язання
Обмін акцій власної емісії на акції іншого підприємства	Дата придбання
Додатковий випуск простих акцій	Дата реєстрації випуску акцій в ДКЦПФР

Б) Скоригована середньорічна кількість простих акцій – це середньорічна кількість простих акцій в обігу, скоригована на кількість потенційних простих акцій. Розрахунок цього показника проводиться в випадках розміщення акцій на пільгових умовах, коли ціна продажу акцій нижча за ціну, встановлену на ринку. У цьому випадку застосовуються наступні формули:

$$\text{Скоригована середньорічна кількість простих акцій} = \text{Середньорічна кількість простих акцій} + \text{Середньорічна кількість розбавляючих потенційних простих акцій}$$

Розбавляюча потенційна проста акція – це фінансовий інструмент або інша угода, конвертація яких у прості акції призведе до зменшення чистого прибутку (збільшення чистого збитку) на просту акцію від звичайної діяльності у майбутньому.

При розрахунку середньорічної кількості розбавляючих потенційних простих акцій враховуються облігації, привілейовані акції, варранти, опціони, які можуть бути конвертовані в прості акції. За умови, що конвертація таких фінансових інструментів приводить до зменшення чистого прибутку (збільшенню чистого збитку) на одну просту акцію.

$$\text{Середньорічна кількість розбавляючих потенційних простих акцій} = \frac{\text{Розбавляючий коефіцієнт} \times \text{Кількість потенційних простих акцій, придбаних на пільгових умовах}}{\text{Середня ціна простих акцій в обороті}}$$

$$\text{Розбавляючий коефіцієнт} = \frac{\text{Середня ціна простих акцій в обороті} - \text{Пільгова ціна простих акцій}}{\text{Середня ціна простих акцій в обороті}}$$

$$\text{Середня ціна простих акцій в обороті} = \frac{\text{Сукупна вартість потенційних простих акцій (ринкова)}}{\text{Загальна кількість потенційних простих акцій}}$$

В) Чистий прибуток (збиток), що припадає на одну просту акцію (далі – ПНА), обчислюється за допомогою ділення чистого прибутку (збитку) періоду, які належать власникам простих акцій, на середньорічну кількість простих акцій, що знаходяться в обігу протягом цього періоду.

$$\text{Чистий прибуток (збиток) на одну просту акцію} = \frac{\text{Чистий прибуток (збиток)} - \text{Величина дивідендів на привілейовані акції}}{\text{Середньорічна кількість простих акцій}}$$

Особливості розрахунку цього показника ПНА відповідно до виду інструментів капіталу ВАТ, які знаходяться в обігу, узагальнені в табл.6.3.

Таблиця 6.3. Розрахунок ПНА відповідно до інструментів капіталу

Показники	Інструменти капіталу ВАТ, які знаходились в обігу протягом звітного періоду	
	Лише прості акції	Прості та привілейовані акції
Чисельник ПНА	Чистий прибуток (збиток) звітного періоду	Чистий прибуток (збиток) звітного періоду мінус сума дивідендів на привілейовані акції
Знаменник ПНА	Середньорічна кількість простих акцій в обігу	Середньорічна кількість простих акцій в обігу

Для заповнення ПНА (рядок 320) розділу III Звіту про фінансові результати необхідно:

1. Розрахувати чистий прибуток (збиток) звітного періоду (рядки 220, 225 розділу I Звіту про фінансові результати та вирахувати з чистого прибутку звітного періоду або додати до чистого збитку дивіденди, нараховані власникам привілейованих акцій.

Приклад 2. Чистий прибуток звітного періоду ВАТ «Атол» склав 60 тис. грн. Після дати балансу були оголошені дивіденди 1 грн. на одну просту акцію, яка знаходиться в обігу, та 20 грн. на одну привілейовану акцію - (1 000 шт.)

Таким чином, чистий прибуток звітного періоду становитиме:

$$60\ 000 - 20 \times 1\ 000 = 40\ 000 \text{ (грн.)}$$

Слід зауважити, що визначення чистого прибутку (збитку) залежить від виду дивідендів, які припадають на привілейовані акції (табл. 6.4).

Таблиця 6.4. Вплив дивідендів за привілейованими акціями на чистий прибуток (збиток), який належить власникам простих акцій

Звітний період	Оголошення дивідендів на привілейовані акції	Необхідність коригувань чистого прибутку (збитку) відповідно до виду дивідендів на привілейовані акції	
		Некумулятивні	Кумулятивні
Поточний	Не оголошуються	Не потрібні	Потрібні
Поточний	Оголошуються	Потрібні	Потрібні
Минулі	Оголошуються	Не потрібні	Не потрібні

2. Для розрахунку середньорічної (середньозваженої – за менший ніж рік період) кількості простих акцій, що перебувають в обігу, використовуються дані реєстру акціонерів на перше число кожного місяця звітного періоду чи на іншу дату, якщо зміни в кількості акцій в обігу відбувалися на іншу, ніж початок місяця дату.

Продовження прикладу 2. Є така інформація про прості акції ВАТ «Атол» (табл. 6.5).

Таблиця 6.5. Вихідні дані

Господарська операція			Випущені прості акції	Придбані акції власної емісії	Акції в обігу після здійснення операції
Номер та дата	Зміст				
1	1 січня звітного року	Кількість акцій на початок звітного періоду	2 500	-	2 500
2	1 червня звітного року	Випуск нових акцій за грошові кошти	2 500	-	5 000
3	1 грудня звітного року	Придбання власних акцій за грошові кошти	-	2 000	3 000
4	31 грудня звітного року	Кількість акцій на кінець звітного періоду	5 000	2 000	3 000

Виходячи з цього середньорічна кількість простих акцій, які знаходилися в обігу протягом звітного періоду розраховується наступним чином:

$$(2\,500 \times 5/12) + (5\,000 \times 6/12) + (3\,000 \times 1/12) \approx 3\,792 \text{ (простих акцій)}$$

де 5/12, 6/12, 1/12 – часовий зважений коефіцієнт.

Часовий зважений коефіцієнт – це частка від ділення загальної кількості днів (місяців), протягом яких акції перебували в обігу, на кількість днів (місяців) у році. При його розрахунку допускається приймати період обігу акцій не в днях, а в місяцях, якщо випуск, викуп і анулювання акцій здійснюється з першого числа місяця.

Результат розрахунку записується у рядок 300 розділу III Звіту про фінансові результати.

3. Обчислення ПНА шляхом ділення чистого прибутку, який належить власникам простих акцій, на середньорічну кількість цих акцій в обігу.

Продовження прикладу 2. ПНА дорівнює:

$$40\,000 : 3\,792 = 10,55 \text{ (грн. /акцію).}$$

Розраховане значення ПНА буде відображено у рядку 320 розділу III Звіту про фінансові результати (табл. 6.6).

Таблиця 6.6. Розділ III «Розрахунок показників прибутковості акцій» Звіту про фінансові результати

Назва статті	Код рядка	За звітний період	За попередній період
Середньорічна кількість простих акцій	300	3 792	
Скоригована середньорічна кількість простих акцій	310		
Чистий прибуток, що припадає на одну просту акцію	320	10,55	
Скоригований чистий прибуток, що припадає на одну просту акцію	330		
Дивіденди на одну просту акцію	340		

Якщо в акціонерного товариства в результаті підрахунку показників дохідності акцій виходить не прибуток, збиток на одну просту акцію, то цей показник наводиться в дужках.

Застосування середньорічної (середньозваженої) величини простих акцій в обігу дає змогу враховувати зміни акціонерного капіталу залежно від кількості акцій, що випускаються та вилучаються з обігу. В цьому випадку акціонерний капітал включається до розрахунку ПНА в тій мірі, у якій він безпосередньо бере участь у створенні чистого прибутку АТ.

Г) Розрахунок *скоригованого чистого прибутку (збитку) на одну просту акцію* визначається діленням скоригованого чистого прибутку (збитку) на скориговану середньорічну кількість простих акцій в обігу.

Скоригований чистий прибуток (збиток) – це чистий прибуток (збиток) після вирахування дивідендів на привілейовані акції, скоригований на вплив розбавляючих простих акцій.

Скоригована середньорічна кількість простих акцій – середньорічна кількість простих акцій в обігу, скоригована на кількість потенційних простих акцій.

Скоригований ПНА відображає максимально можливу ступінь зменшення прибутку (збільшення збитку) на одну просту акцію товариства у разі конвертації розбавляючих потенційних простих акцій без відповідного збільшення активів товариства.

Визначення показника скоригованого ПНА здійснюється за наступним чином:

$$\text{Скоригований чистий прибуток (збиток) на одну просту акцію} = \frac{\text{Скоригований чистий прибуток (збиток)}}{\text{Скоригована середньорічна кількість простих акцій}}$$

$$\begin{array}{rcccl} \text{Скоригований чистий прибуток (збиток)} & = & \text{Чистий прибуток (збиток)} & - & \text{Дивіденди по привілейованих акціях} & + & \text{Дивіденди по розбавляючих потенційних простих акціях} & \pm & \text{Інші доходи (витрати) у зв'язку з конвертацією розбавляючих потенційних простих акцій} \end{array}$$

Потенційні прості акції – це фінансовий інструмент або інша угода, за якою у майбутньому його власнику надається право на прості акції. До них відносяться:

- ⌊ облігації, які можна конвертувати у прості акції;
- ⌊ привілейовані акції, які можуть бути конвертовані в прості акції;
- ⌊ варанти на акції;
- ⌊ опціони на акції;

- ⊃ акції, які можуть бути придбані за спеціальними програмами для працівників;
- ⊃ угоди, учасники яких матимуть право на отримання простих акцій у разі виконання вимог, передбачених цими угодами.

Розбавляюча потенційна проста акція – це фінансовий інструмент або інша угода, конвертація яких у прості акції приведе до зменшення чистого прибутку (збільшення чистого збитку) на одну просту акцію від звичайної діяльності у майбутньому.

Антирозбавляюча потенційна проста акція – фінансовий інструмент або інша угода, конвертація яких у прості акції приведе до збільшення чистого прибутку (зменшення чистого збитку) на одну просту акцію від звичайної діяльності у майбутньому.

При розрахунку скоригованого чистого прибутку (збитку) необхідно враховувати наступне:

- ⊃ необхідно визначити наявність у товариства фінансових інструментів, що є потенційними простими акціями, та оцінити їх вплив на суму чистого прибутку, який належить власникам простих акцій. При цьому слід включити лише ті потенційні прості акції, які мають розбавляючий вплив на ПНА, тобто зменшують його значення. При цьому оцінка впливу здійснюється окремо для кожного виду потенційних простих акцій (кожного випуску, серії випусків даного виду акцій) на суму чистого прибутку.

- ⊃ також показник слід відкоригувати наступним чином, враховуючи сплату податків:

- ✓ збільшити на суму дивідендів, визнаних у звітному періоді, на розбавляючі потенційні прості акції, оскільки ці дивіденди бралися до уваги при обчисленні чистого прибутку за період;

- ✓ збільшити на суму відсотків, визнаних у періоді, які пов'язані з розбавляючими потенційними простими акціями;

- ✓ врахувати будь-які зміни в доході або витратах, які будуть наслідком конвертування розбавляючих потенційних простих акцій.

Приклад 3. Чистий прибуток ВАТ «Альцест» становив 100 000,0 грн. ВАТ має 50 000 простих акцій в обігу та 15 000 потенційних простих акцій. ПНА становить 2,0 грн. на просту акцію (100 000,0 грн. : 50 000 простих акцій). Припустимо, що потенційні прості акції будуть конвертовані в прості акції, сума чистого прибутку (з урахуванням відповідної зміни суми податку на прибуток) зросте на 15 000 грн.

Тоді нове значення ПНА становитиме:

$$\frac{100\,000,0 + 15\,000,0}{50\,000 \text{ акцій} + 15\,000 \text{ акцій}} = \frac{115\,000,0}{65\,000 \text{ акцій}} = 1,77 \text{ грн. на просту акцію}$$

Такі потенційні прості акції розглядаються як розбавляючі, тому що вони зменшують суму ПНА. Вони обов'язково включаються до обчислення скоригованого ПНА.

Продовження прикладу 3. Припустимо, що після конвертування потенційних простих акцій чисельник збільшиться на 50 000 грн.

Тоді:

$$\frac{100\,000,0 + 50\,000,0}{50\,000 \text{ акцій} + 15\,000 \text{ акцій}} = \frac{150\,000,0}{65\,000 \text{ акцій}} = 2,31 \text{ грн. на просту акцію}$$

Потенційні прості акції в цьому випадку вважаються антирозбавляючими, тому що вони збільшують суму чистого прибутку на акцію.

Оскільки сума скоригованого ПНА складає 2,31 грн. на просту акцію, що на 0,31 грн. більше суми чистого ПНА, такі фінансові інструменти виключаються з обчислення скоригованого ПНА.

Приклад 4. Здійснюється конвертація облігацій у прості акції (табл. 6.7).

Таблиця 6.7. Обчислення скоригованого ПНА в результаті конвертування облігацій

Показники	Значення
Чистий прибуток за звітний рік, грн.	3 000
Прості акцій в обігу	1 550
ПНА, грн. на просту акцію: $3000 / 1550 =$	1,94
Кількість 10 % облігацій, які можна конвертувати в прості акції	100
Вартість облігацій, які можна конвертувати, грн. Умови конвертації: 10 облігацій конвертуються в 2 прості акції	1 000
Витрати на відсотки ⁵ поточного звітного періоду за облігаціями, які можна конвертувати, грн.: $1\,000 \times 0,10 =$	100
Витрати на податок на прибуток ⁶ , пов'язані з витратами на відсотки на облігації, грн. (ставка податку на прибуток – 25%): $100 \times 0,25 =$	25
Скоригований чистий прибуток $3\,000 + 100 - 25 =$	3 075,0
Скоригована кількість простих акцій в обігу Кількість простих акцій, які будуть отримані в результаті конвертування облігацій з розрахунку 10 облігацій у 2 прості $100 / 10 \times 2 =$	20
Кількість простих акцій для обчислення скоригованого ПНА: $1\,550 + 20 =$	1 570
Скоригований ПНА Чисельник, поділений на знаменник, грн./ акцію: $3\,075 / 1\,570 =$	1,96

Оскільки внаслідок конвертації облігацій очікується зростання скоригованого чистого прибутку на одну просту акцію такі фінансові інструменти не повинні

⁵ Внаслідок припущення про конвертацію облігацій на початок року згідно з ПБО 24 вважається, що вони не будуть в обігу і немає потреби у витратах на сплату відсотків на облігації. Витрати на відсотки, заощаджені за цією гіпотезою ("якщо конвертовані"), дорівнюють 100 грн. У наведеному прикладі облігації відображаються в обліку за їх номінальною вартістю. Якщо облігації були б випущені з дисконтом або премією, заощаджені витрати на відсотки включали б також амортизацію дисконту, яка виникає після первісного визнання компонента зобов'язань.

⁶ Відповідно до припущення, поясненого в попередній примітці, сума відсотків на облігації вже не вираховується з прибутку до оподаткування, тому він зростає на 100 грн. Це, в свою чергу, збільшить суму податку на прибуток на 30 грн.

включатись до розрахунку скоригованого ПНА. Тому в розділі III Звіту про фінансові результати буде відображатися показник, що не враховує конвертації облигацій.

Д) Перерахунок чистого прибутку (збитку) на просту акцію

Відповідно до вимог п. 15 П(С)БО 24 «Прибуток на акцію» чистий прибуток (збиток) на одну просту акцію та скоригований чистий прибуток (збиток) на одну просту акцію за звітний та попередній роки підлягають перерахунку, якщо кількість простих акцій в обігу змінюється у результаті подій, що не мають впливу на зміни активів товариства.

Прикладами таких випусків є:

- випуск акцій для сплати дивідендів або бонусна емісія (тобто випуск акцій для безкоштовного пропорційного розподілу між акціонерами);
- зменшення номінальної вартості акцій (дроблення акцій);
- збільшення номінальної вартості акцій (зворотне дроблення акцій або консолідація акцій);
- бонусний елемент в будь-якому іншому випуску (наприклад, підписка на акції за пільговою ціною) для існуючих акціонерів;
- злиття підприємств.

У перших трьох випадках розміщення простих акцій провадиться без оплати шляхом розподілу серед існуючих акціонерів пропорційно до їх частки в статутному капіталі. Таким чином, не відбувається змін ні у структурі відносин власності, ні в розподілі прибутку серед акціонерів. Тому кількість простих акцій, які знаходяться в обігу до врахування вказаних вище подій, перераховується так, ніби подія відбулася на початку самого раннього з періодів, які наведені у звіті (тобто за звітний та минулий роки).

Приклад 4. Випуск акцій для сплати дивідендів. Емісія, призначена для сплати дивідендів існуючим акціонерам, здійснена 01.04.2009 р. на таких умовах: ВАТ «Батир» випустило 1 просту акцію на кожну просту акцію в обігу, тобто кількість акцій збільшиться в 2 рази (табл. 6.8).

Таблиця 6.8. Перерахунок ПНА у випадку сплати дивідендів простими акціями

Показники	Значення
Чистий прибуток за звітний рік, грн.	40 000
Прості акцій в обігу	3 792
ПНА перед емісією акцій для сплати дивідендів, грн./просту акцію: $40\,000 / 3\,792 =$	10,55
Кількість простих акцій в обігу після додаткового випуску простих акцій на кожну, яка знаходилася в обігу протягом 2009 р.: $3\,792 \times 2 =$	7 584
Перерахований ПНА, грн./ просту акцію: $40\,000 : 7\,584 \approx$	5,27

Підписка акцій за пільговою ціною (четвертий випадок) розглядається як виплата дивідендів акціями на суму перевищення ринкової (середньої) ціни акції над пільговою (більш низькою) ціною її продажу.

Приклад 5. Випуск акцій з пільговою ціною для існуючих акціонерів.

Припустимо, що ВАТ «Батир» протягом 2009 р. мало в обігу 3 792 акції (приклад 4). У 2009 р. воно також випустило права на прості акції в кількості 1 000 шт. Дата здійснення прав – 01.10.2009 р. Ринкова ціна прав – 20,0 грн./шт. Існуючі акціонери матимуть змогу придбати ці акції за ціною 10,0 грн./шт.

Для перерахунку кількості акцій в обігу необхідно визначити коефіцієнт перерахунку:

$$\frac{\text{Середня (ринкова) ціна акції до здійснення прав на акцію}}{\text{Середня (ринкова) ціна однієї акції у разі, якщо б всі існуючі права на акції були реалізовані}}$$

У свою чергу, середня (ринкова) ціна однієї акції у разі, якщо б всі існуючі права на акції були реалізовані, обчислюється за формулою:

$$\frac{\text{Ринкова вартість акцій до здійснення прав на акції} + \text{Можлива виручка від здійснення прав на акції}}{\text{Кількість акцій у обігу після здійснення прав на акції}}$$

Узагальнимо перерахунок у табл. 6.9.

Таблиця 6.9.- Перерахунок ПНА у випадку випуску прав на акції

Показник	2009 р.		2008 р.	
	До здійснення прав	Після здійснення прав	До здійснення прав	Після здійснення прав
Чистий прибуток	40 000	40 000	38 000	38 000
Випуск прав на акції	1 000			
Ринкова ціна акцій	20 грн./акцію			
Ціна здійснення прав	10 грн./акцію			
Середня (ринкова) ціна однієї акції у разі, якщо б всі існуючі права на акції були реалізовані	$20 \times 3\,792 + 10 \times 1\,000 = 3\,792 + 1\,000 = 17,9$ грн./ акцію			
Коефіцієнт перерахунку кількості акцій в обігу з урахуванням здійснення прав	$20 : 17,9 \approx 1,12$			
Середньорічна кількість простих акцій в обігу	3 792	4 367 ⁷	2 500	$2\,500 \times 1,12 \approx 2\,800$
Чистий прибуток, що припадає на одну просту акцію (рядок 1: рядок 7)	$40\,000 / 3\,792 = 10,55$	$40\,000 / 4\,367 = 9,16$	15,2	14,29

⁷ Середньозважена кількість акцій в обігу з урахуванням випуску прав на акції 01.10.2009 р.: $2\,500 \times 1,12 \times 5/12 + 5\,000 \times 1,12 \times 4/12 + 6\,000 \times 2/12 + 4\,000 \times 1/12 = 4\,367$ (акцій).

Показники чистого прибутку (збитку) на одну просту акцію та скоригованого чистого прибутку (збитку) на одну просту акцію за звітний та попередній періоди слід також перераховувати для уникнення впливу суттєвих помилок та коригувань, які є результатом змін в обліковій політиці, що передбачено П(С)БО 6.

При заповненні фінансової звітності за наслідками року окрім заповнення розділу III Звіту про фінансові результати (ф. № 2) також необхідно розкрити додаткову інформацію у Примітках до фінансової звітності. Така інформація повинна містити:

- ▭ чистий прибуток (збиток) на одну просту акцію, визначений у результаті перерахунку;

- ▭ скоригований чистий прибуток (збиток) на одну просту акцію, визначений у результаті перерахунку;

- ▭ узгодження сум, використаних як чисельники при обчисленні чистого прибутку (збитку) на одну просту акцію, та скоригованого чистого прибутку (збитку) на одну просту акцію, з сумами чистого прибутку (збитку) за певний період;

- ▭ вплив розбавляючих потенційних простих акцій на середньорічну кількість простих акцій в обігу;

- ▭ операції з простими та потенційними простими акціями, які були здійснені після дати балансу.

6.4 Особливості визнання та відображення в бухгалтерському обліку фінансових інструментів

Методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про фінансові інструменти та її розкриття у фінансовій звітності визначаються П(С)БО 13 «Фінансові інструменти».

Норми П(С)БО 13 «Фінансові інструменти» не поширюються на:

- ▭ фінансові інвестиції в асоційовані, спільні та дочірні підприємства;

- ▭ активи і зобов'язання роботодавців щодо програм пенсійного забезпечення;

- ▭ права і зобов'язання за договорами страхування (крім похідних інструментів у страхових контрактах);

- ▭ права і зобов'язання щодо оренди (крім похідних інструментів, передбачених орендною угодою);

- ▭ угоди, що передбачають платежі, виходячи з кліматичних, геологічних та інших фізичних змін навколишнього середовища;

⌊ угоди про фінансові гарантії, крім угод, які передбачають виплату внаслідок змін відсоткової ставки, курсу цінних паперів, індексу цін, кредитного рейтингу (індексу), валютного курсу або інших змінних, що є базисними;

⌊ угоди про непередбачене відшкодування при об'єднанні підприємств.

Відповідно до П(С)БО 13 «Фінансові інструменти» усі фінансові інструменти залежно від умов, зазначених у контракті поділяються на різні види (рис. 6.1).

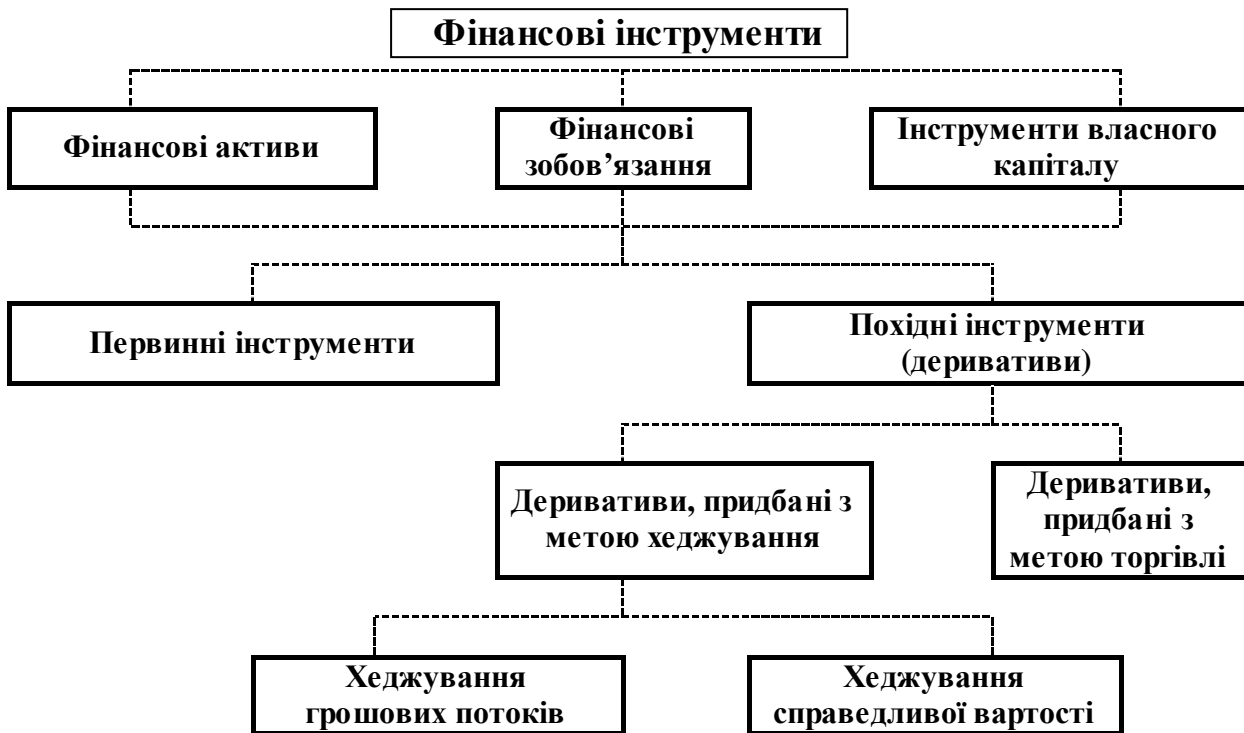


Рис. 6.1 - Класифікація фінансових інструментів

Відповідно до П(С)БО 13 «Фінансові інструменти» *фінансовий інструмент* – контракт, який одночасно приводить до виникнення (збільшення) фінансового активу в одного підприємства і фінансового зобов'язання або інструменту капіталу іншого підприємства.

Фінансовий актив – це:

- ⌊ грошові кошти та їх еквіваленти;
- ⌊ контракт, що надає право отримати грошові кошти або інший фінансовий актив від іншого підприємства;
- ⌊ контракт, що надає право обмінятися фінансовими інструментами з іншим підприємством на потенційно вигідних умовах;
- ⌊ інструмент власного капіталу іншого підприємства.

Фінансове зобов'язання – це контрактне зобов'язання:

- ⌊ передати грошові кошти або інший фінансовий актив іншому підприємству;

▷ обмінятися фінансовими інструментами з іншим підприємством на потенційно не вигідних умовах.

Інструмент власного капіталу – контракт, який підтверджує право на частину в активах підприємства, що залишається після вирахування всіх його зобов'язань.

Приклади первинних фінансових інструментів наведені на рис. 6.2.



Рис. 6.2 - Приклади первинних фінансових інструментів

Окрім основних фінансових інструментів П(С)БО 13 «Фінансові інструменти» визначають перелік *похідних фінансових інструментів*, до яких відносяться фінансові інструменти:

- ▷ розрахунки за якими провадитимуться у майбутньому;
- ▷ вартість яких змінюється внаслідок змін відсоткової ставки, курсу цінних паперів, валютного курсу, індексу цін, кредитного рейтингу (індексу) або інших змінних, що є базисними;
- ▷ який не потребує початкових інвестицій.
- ▷ Прикладами таких похідних фінансових інструментів є:
 - ▷ ф'ючерсні контракти;
 - ▷ форвардні контракти;
 - ▷ опціони;
 - ▷ відсоткові та валютні свопи.

Усі фінансові активи та зобов'язання спочатку повинні визнаватися у балансі, включаючи всі похідні фінансові інструменти, за їх фактичною собівартістю, яка складається із:

- ▾ справедливої вартості активів, зобов'язань або інструментів власного капіталу, наданих або отриманих в обмін на відповідний фінансовий інструмент;
- ▾ витрат, які безпосередньо пов'язані з придбанням або вибуттям фінансового інструмента (комісійні, обов'язкові збори та платежі при передачі цінних паперів тощо).

Оцінка фінансових активів. Після первісного визнання усі фінансові активи повинні переоцінюватися за їх справедливою вартістю, крім наведених нижче їх категорій, які оцінюються за амортизованою собівартістю:

- ▾ дебіторської заборгованості, що не призначена для перепродажу (амортизована собівартість зменшена на суму резерву сумнівних боргів);
- ▾ фінансових інвестицій, що утримуються підприємством до їх погашення;
- ▾ фінансових активів, справедливу вартість яких неможливо достовірно визначити.

Дебіторська заборгованість, не призначена для перепродажу – це дебіторська заборгованість, що виникає внаслідок надання коштів, продажу інших активів, робіт, послуг безпосередньо боржникові та не є фінансовим активом, призначеним для перепродажу.

Оцінка фінансових зобов'язань. На кожну наступну після визнання дату балансу фінансові зобов'язання оцінюються за амортизованою собівартістю, крім фінансових зобов'язань, призначених для перепродажу, і фінансових зобов'язань за похідними фінансовими інструментами.

Фінансове зобов'язання, призначене для перепродажу – це фінансове зобов'язання, що виникає внаслідок випуску фінансового інструмента з метою подальшого продажу для отримання прибутку від короткотермінових коливань його ціни та/або винагороди посередника.

Похідні фінансові інструменти та фінансові зобов'язання, призначені для продажу, переоцінюються до справедливої вартості, крім зобов'язання за похідним фінансовим інструментом, яке має бути погашене шляхом передачі пов'язаного з ним інструмента власного капіталу.

Зобов'язання за похідним фінансовим інструментом, яке має бути погашене шляхом передачі пов'язаного з ним інструмента власного капіталу,

справедливу вартість якого на кожен наступний після визнання дати балансу не можна достовірно визначити, оцінюється за собівартістю.

Збільшення або зменшення балансової вартості фінансових інструментів, які не є об'єктом хеджування та оцінюються за справедливою вартістю, визнається:

- іншими доходами (рахунок 74 "Інші доходи");

- або іншими витратами (рахунок 97 "Інші витрати").

▫ Фінансовий актив і фінансове зобов'язання згортаються з відображенням у балансі згорнутого сальдо, якщо підприємство має:

- юридичне право на залік визнаних сум;

- можливість і намір погасити згорнуте зобов'язання або реалізувати активи і погасити зобов'язання одночасно.

Для кожного класу фінансових активів, фінансових зобов'язань та інструментів власного капіталу підприємство у Примітках до фінансової звітності наводить інформацію про:

- види та суму фінансових інструментів, строки та умови, які можуть впливати на їх суму, розподіл у часі та визначеність майбутніх грошових потоків.

- облікову політику, зокрема, методи визнання та оцінки.

- якщо операції з фінансовими інструментами призводять до виникнення цінних, кредитних або інших ризиків, підприємство наводить інформацію про:

- вартість оголошену, номінальну тощо, на підставі якої розраховуються майбутні виплати.

- дату погашення, закінчення строку дії або виконання контракту.

- опціони, утримані будь-якою стороною-укладачем контракту про фінансовий інструмент, що передбачають дострокове погашення зобов'язань, включаючи період або дату, коли вони можуть бути здійснені, ціну або верхню та нижню межу цін здійснення опціону.

- опціони, утримані будь-якою стороною-укладачем контракту про фінансовий інструмент, на конвертацію в інший фінансовий інструмент, інший фінансовий актив або фінансове зобов'язання, включаючи період або дату, коли опціон можна здійснити, а також коефіцієнти конвертації або курс обміну.

- суму та її розподіл за терміном передбачених майбутніх грошових потоків або виплат, включаючи вартість погашення фінансового інструмента, оголошену ставку або величину відсотка, дивіденду або іншого періодичного доходу від фінансового інструмента.

- суму та опис застави, отриманої або наданої за фінансовим інструментом.

¬ іноземну валюту, у якій надходитимуть або сплачуватимуться суми за фінансовим інструментом.

¬ умови контракту, які в разі їх порушення суттєво змінюватимуть терміни або інші умови фінансового інструмента.

Для кожного класу визнаних і невизнаних фінансових активів і фінансових зобов'язань наводиться інформація про наявність:

¬ Відсоткового ризику із зазначенням:

✓ дати перегляду ставки відсотка або дати погашення зобов'язань за контрактом залежно від того, що настає раніше;

✓ ефективних відсоткових ставок, якщо вони застосовуються.

¬ Кредитного ризику із зазначенням:

✓ його максимальної суми на дату балансу (без урахування справедливої вартості застави);

✓ наявності одночасного впливу різних чинників кредитного ризику.

Для кожного класу визнаних і невизнаних фінансових активів і фінансових зобов'язань наводиться інформація про їх справедливу вартість. Якщо справедливу вартість достовірно визначити неможливо, то про це разом з відомостями про основні характеристики фінансового інструмента, які впливають на його справедливу вартість, зазначається у Примітках до фінансової звітності.

До інформації про справедливу вартість включаються відомості щодо застосованого методу визначення справедливої вартості та суттєвих припущень (про безперервність діяльності, про відсутність намірів скорочувати обсяги діяльності або здійснювати операції на не вигідних умовах тощо), прийнятих при його застосуванні.

Якщо підприємство відображає один або кілька фінансових активів за вартістю, що перевищує їх справедливу вартість, то наводиться інформація про:

¬ балансову або справедливу вартість окремих активів або відповідних груп цих активів;

¬ причини, які вплинули на прийняття рішення про відмову від зниження балансової вартості до справедливої, включаючи причини впевненості у тому, що балансову вартість буде компенсовано (відшкодовано).

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Закон України «Про цінні папери і фондовий ринок» № 3480-IV від 23.02.2006 р.
2. Закон України «Про цінні папери і фондовий ринок» від 23.02.2006 р. № 3480-IV
3. Закон України «Про приєднання України до Женевської конвенції 1930 року, якою введений Уніфікований закон про переказні векселі і прості векселі» від 06.07.99 р. № 826-XIV;
4. Закон України «Про приєднання України до Женевської конвенції 1930 року про врегулювання деяких колізій законів про переказні векселі і прості векселі» від 06.07.99 р. № 827-XIV;
5. Закон України «Про приєднання України до Женевської конвенції 1930 року про гербовий збір щодо перевідних векселів і простих векселів» від 06.07.99 р. № 828-XIV;
6. Закон України «Про обігу векселів в Україні» від 05.04.2001 р. № 2374-III;
7. Закон України «Про оподаткування прибутку підприємств» у редакції Закону від 22.05.97 р. № 283/97-ВР.
8. Закон України «Про податок на додану вартість».
9. Закон України «Про платіжні системи і переказ коштів в Україні» та інші нормативні акти України, прийнятих відповідно до названих законів.
10. Закон України від 15.03.01 р. № 2299-III «Про інститути спільного інвестування (пайових і корпоративних інвестиційних фондах)»
11. Закон України від 22.12.2005 р. № 3273-IV «О іпотечних облігаціях».
12. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 р. № 435-IV.
13. Господарський кодекс України.
14. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 2 "Баланс"
15. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 3 «Звіт про фінансові результати», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 31.03.99 р. № 87
16. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 6 «Виправлення помилок і зміни у фінансових звітах», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 28.05.1999 р. №137
17. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 12 "Фінансові інвестиції", затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 26.04.2000 р. № 91
18. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 30.11.2001р. № 559
19. Положенні (стандарті) бухгалтерського обліку 14 «Оренда», затвердженому наказом Міністерства фінансів України від 28 липня 2000 року № 181

20. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 19 «Об'єднання підприємств», затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 07.07.99 р. № 163

21. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 20 "Консолідована фінансова звітність" затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 30.07.1999 р. № 176

22. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 24 «Прибуток на акцію», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 16.07.2001 р. № 344;

23. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 34 «Платіж на основі акцій», затверджене наказом Міністерства фінансів України від 30.12.2008 р. № 1577 (набирає чинності з 01.01.2010 р.)

24. МСФО 32 «Фінансові інструменти: розкриття та подання»;

25. МСБО 33 «Прибуток на акцію».

26. Женевська конвенція 1930 року, що встановлює Уніфікований закон про перевідний і простий векселі;

27. Женевська конвенція 1930 року про врегулювання деяких колізій законів про перевідні векселі і прості векселі;

28. Женевська конвенція 1930 року про гербовий збір щодо перевідних векселів і простих векселів;

29. Рішенням ДКЦПФР «Про затвердження Положення про вимоги до стандартної (типовою) форми виготовлення вексельних бланків» від 22.11.2001 р. № 338

30. Інструкції про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затвердженої наказом Мінфіну України від 30.11.99 р. № 291

31. Про Примітки до річної фінансової звітності, затверджені наказом Міністерства фінансів України від 29.11.2000 р. №302

32. Меморандумі про основні напрями розвитку бухгалтерського обліку в Україні, підписаному 08.11.2002 р.

33. Посібник з бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності підприємствами України (За національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку) / С. Я. Зубілевич, І. Ю. Кравченко, О. О. Прокопенко, Д. Г. Школьніков, Н. С. Юревич.- Проект Агентства США з Міжнародного Розвитку "Реформа бухгалтерського обліку та аудиту в Україні".- К.: 2002 р.- 456 с.

34. О. Скічко. Затверджено нове ПБО 34 «Платіж на основі акцій» // Вісник податкової служби України», № 12 (536), 2009 р., с. 38.

35. Д. Винокуров. Фінансові інструменти – перспективний стандарт // «Податки та бухгалтерський облік», № 8 (462).- 2002 р. с. 24

Етапи емісії цінних паперів

Без реєстрації проспекту емісії	Назва етапу	З реєстрацією проспекту емісії
I	Прийняття рішення про розміщення цінних паперів	I
	Розкриття інформації про прийняте рішення о розміщенні цінних паперів	II
II	Затвердження рішення про випуск (додатковий випуск) емітованих цінних паперів Радою директорів або Загальними зборами	III
	Розкриття інформації про затвердження рішення про випуск (додатковий випуск) емітованих цінних паперів	IV
III	Державна реєстрація емісії (додаткової емісії) цінних паперів	V
	Державна реєстрація проспекту емісії цінних паперів	VI
	Розкриття інформації, що міститься у проспекту емісії цінних паперів	VII
	Виготовлення сертифікатів цінних паперів або підписання договору з хранителем	
VI	Розміщення емітованих цінних паперів	VIII
	Розкриття інформації про результати розміщення цінних паперів	IX
V	Державна реєстрація Звіту про результати випуску (додаткового випуску) емітованих цінних паперів	X
	Розкриття інформації, що міститься в Звіті про результати випуску (додаткового випуску) емітованих цінних паперів	XI

Порівняльна характеристика властивостей акцій і облігацій

Критерію для порівняння	Акції		Облігації
	звичайні	привілейовані	
Економічні відносини	Основи власності		Відносини позики
Вид цінного паперу	Пайові		Боргові
Терміни випуску	Безстроково		Термінові
Права немайнові	участь в управлінні АТ	участь в загальних зборах акціонерів з правом голосу при рішенні питань: про реорганізацію або ліквідацію АТ; про внесення змін і доповнень до статуту АТ, що обмежують право власника акцій даного типу; на зборах, наступних за зборами, на яких було ухвалено рішення не виплату дивідендів по префакціям.	Немає
Права майнові	отримання частини прибутку АТ у вигляді дивідендів (не обов'язково).	отримання певного дивіденду; отримання певної ліквідаційної вартості до отримання аналогічної вартості власниками АТ	Право на повернення вкладених засобів (номінала). Право на отримання фіксованого доходу на вкладені кошти
Дохід	Дивіденди	Певний дивіденд	Дисконт або купонна ставка
Джерела виплати доходу	Чистий прибуток	1. Чистий прибуток 2. Спеціальні фонди	1. Чистий прибуток 2. Спеціальні фонди 3. За відсутності коштів - стягнення шляхом продажу майна
Обмеження по статутному капіталу	-	25 %	100 % за відсутності забезпечення або гарантій на третій рік діяльності
Форма випуску	Іменні або на прид'явника Документарні та бездокументарні		Іменні або на прид'явника
Черговість виплати доходу (ліквідаційних виплат)	3	2	1

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

Власова Олена Євгенівна

Облік цінних паперів

Конспект лекцій для студентів 5 курсу денної і заочної форм навчання
напрямку підготовки 6.030509 «Облік і аудит»,
0501 – «Економіка і підприємництво», спеціальності «Облік і аудит».

Редактор М.З. Аляб'єв

Комп'ютерна верстка Ю.П. Степась

План 2009, поз. 144 Л

Підп. до друку 26.11.09

Формат 60x84 1/16

Папір офісний

Друк на ризографі

Умовн.-друк. арк. 5,5

Тираж 50 прим.

Замовл. №

Видавець і виготовлювач:

Харківська національна академія міського господарства,
вул. Революції, 12, Харків, 61002

Електронна адреса: rectorat@ksame.kharkov.ua

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи: ДК №731 від 19.12.2001